

Nota lokaal gezondheidsbeleid

2017-2020

Voorwoord

Voor u ligt de nota 'Lokaal gezondheidsbeleid van de gemeente Boekel 2017-2020'. In deze nota wordt aangegeven op welke manier we de gezondheid van onze inwoners beogen te bevorderen. De gemeente wil meer gezondheidsgericht denken. Daarom wordt er uitgegaan van de term positieve gezondheid. Hierbij richten we ons vooral op het gezond houden van mensen en het benadrukken van de kracht van mensen. Hier wordt al veel voor gedaan in de gemeente en dit zullen we blijven doen.

Dit gezondheidsbeleid richt zich op preventie, het versterken van eigen kracht, het vergroten van zelfredzaamheid en participatie en de aanpak gebeurt dichtbij de burger. Dit beleid is herkenbaar van de decentralisaties die in het sociale domein hebben plaatsgevonden.

Met gezondheid en het sociaal domein wordt dan ook aan hetzelfde doel gewerkt: het bevorderen van het welbevinden van onze burgers. Een goede gezondheid is belangrijk voor zowel het individu als de samenleving en het geeft de mogelijkheid om langer en beter te kunnen participeren in de samenleving.

Om dit te bereiken wordt er integraal naar gezondheid gekeken. Gezondheid heeft namelijk veel koppelingen met andere beleidsterreinen en daarom zijn er vanuit die andere beleidsterreinen ook maatregelen nodig om de gezondheid te bevorderen.

Verschillende burgers uit de gemeente en professionals uit de regio hebben een bijdrage aan dit beleid geleverd. Als gemeente willen wij deze mensen danken voor hun inbreng. Mede dankzij deze inbreng hebben wij onder meer onze prioriteiten kunnen vaststellen door het bepalen van de speerpunten voor 2017-2020. Wij zullen ons de komende jaren vooral gaan inzetten op deze speerpunten. Dit kunnen we als gemeente natuurlijk niet alleen. De GGD, verschillende welzijnsinstellingen, zorgaanbieders, scholen en vrijwilligers spelen hierbij een belangrijke rol. Wij hopen dat we met dit gezondheidsbeleid de inwoners van de gemeente kunnen stimuleren om gezonde keuzes te maken en zo te zorgen voor een gezonde gemeente.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Leeswijzer	6
Hoofdstuk 2 Beleidskader gezondheidsbeleid	7
2.1 Wettelijk kader.....	7
2.2 Landelijk kader	7
Hoofdstuk 3 Visie op gezondheid	9
3.1 Nieuwe definitie van gezondheid: positieve gezondheid.....	9
3.2 Gezondheid beïnvloedende factoren.....	10
Hoofdstuk 4 Integraal beleid	11
4.1 Jeugdzorg	11
4.2 Wet maatschappelijke ondersteuning	11
4.3 Onderwijs	11
4.4 Sport	12
4.5 Ruimtelijke Ordening	12
4.6 Milieu.....	13
4.7 Samenhang tussen beleidsterreinen en gezondheid	13
Hoofdstuk 5 Gezondheidsprofiel Boekel	15
5.1 Gezondheidsthema's.....	15
5.2 Algemene bevolkingscijfers	15
5.3 Prognose bevolkingscijfers.....	16
5.4 Leefstijl.....	16
5.5 Risico op depressie, eenzaamheid en kwetsbare ouderen	18
5.6 Gezonde leefomgeving	19
5.7 Herkenning van problemen	19
Hoofdstuk 6 Uitgangspunten	20
Hoofdstuk 7 Speerpunten	21
7.1 Proces.....	21
7.2 Speerpunten.....	23
7.3 Overige aandachtsvelden.....	28
Hoofdstuk 8 Financieel overzicht	32
Hoofdstuk 9 Preventie- en handhavingsplan alcohol	33

9.1	Buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's).....	33
9.2	Handhavingsacties.....	33
9.3	Sancties.....	34
9.4	Resultaat handhaving.....	34
Hoofdstuk 10 Conclusie.....		35
	Bijlage 1 Hoofdpijnen landelijk gezondheidsbeleid.....	36
	Bijlage 2 Interpretatie cijfers gezondheidsprofiel Boekel door GGD.....	37
	Bijlage 3 Mogelijke activiteiten/interventies.....	38
	Bijlage 4 Beknopt uitvoeringsprogramma.....	39
	Bijlage 5 Bronnen.....	41

Hoofdstuk 1 Inleiding

De gemeente Boekel wil met deze nota lokaal gezondheidsbeleid een bijdrage leveren aan de bevordering van de volksgezondheid van haar inwoners, gezondheidsverschillen tussen groepen beperken en vermijdbare gezondheidsrisico's bestrijden door het bevorderen van een gezonde leefwijze. In deze nota wordt beschreven welke uitdagingen de gemeente Boekel hiervoor ziet. De doelen op het gebied van publieke gezondheid worden beschreven en met welke activiteiten de gemeente deze doelen beoogt te bereiken.

Doel: Een bijdrage leveren aan de bevordering van de volksgezondheid van de inwoners uit de gemeente, gezondheidsverschillen tussen groepen beperken en vermijdbare gezondheidsrisico's bestrijden door het bevorderen van een gezonde leefwijze.

1.1 Aanleiding

Een goede gezondheid levert veel op voor zowel het individu als voor de samenleving. Een goede gezondheid is van belang voor inwoners om langer en beter te kunnen participeren in de samenleving. Daarnaast hebben gezonde mensen in het algemeen een betere kwaliteit van leven, ze kunnen beter voor zichzelf zorgen en doen minder beroep op de zorg. Investeren in de gezondheid van inwoners is dus belangrijk. De gemeente speelt hier een belangrijke rol bij. De gemeente is verantwoordelijk voor verschillende taken op het gebied van de volksgezondheid. In de Wet publieke gezondheid (Wpg) is vastgelegd dat gemeenten elke vier jaar een nieuwe nota lokaal gezondheidsbeleid dienen op te stellen.

1.2 Leeswijzer

Deze nota is opgedeeld in een aantal hoofdstukken. In hoofdstuk 2 geven we inzicht in de beleidskaders voor het lokale gezondheidsbeleid. In hoofdstuk 3 bespreken we de visie op gezondheidsbeleid. In hoofdstuk 4 wordt de relatie van het gezondheidsbeleid met andere beleidsterreinen uitgelicht. In hoofdstuk 5 wordt het gezondheidsprofiel van de gemeente Boekel weergegeven. Hoofdstuk 6 geeft weer welke uitgangspunten worden gebruikt bij het bepalen van activiteiten. In hoofdstuk 7 en 8 worden de speerpunten en de daarbij in te zetten activiteiten met het financieel overzicht besproken. In hoofdstuk 9 wordt afgesloten met de conclusie.

Hoofdstuk 2 Beleidskader gezondheidsbeleid

2.1 Wettelijk kader

2.1.1 Wet publieke gezondheid

In de Wet publieke gezondheid (Wpg) is beschreven voor welke taken met betrekking tot publieke gezondheidszorg gemeenten verantwoordelijk zijn. De Wpg richt zich vooral op universele en selectieve preventie door het bevorderen van de algemene gezondheid en door het voorkomen van ziekten bij risicogroepen. Taken waarbij de gemeente enige beleidsvrijheid krijgt, is bij taken vanuit de collectieve preventie, jeugdgezondheidszorg, ouderengezondheidszorg en prenatale gezondheidszorg. Hieronder staat een kort overzicht van alle verantwoordelijkheden van gemeenten vanuit de Wpg.

De gemeente is verantwoordelijk voor:

- Het verwerven van inzicht in de gezondheidssituatie van de bevolking door epidemiologische analyse
- Het bewaken van gezondheidsaspecten in bestuurlijke beslissingen
- Bijdragen aan de opzet, uitvoering en afstemming van preventieprogramma's
- Het bevorderen van medische milieukundige zorg
- Het bevorderen van technische hygiënezorg
- Het bevorderen van psychosociale hulp bij rampen
- Het geven van prenatale voorlichting aan aanstaande ouders
- Uitvoering jeugdgezondheidszorg
- Uitvoering ouderengezondheidszorg
- Infectieziektebestrijding

Figuur 1 Verantwoordelijkheden van gemeenten vanuit de Wpg

2.1.2 Rol van de GGD

Volgens artikel 14 van de Wpg hebben gemeenten de taak een GGD in stand te houden voor de uitvoering van taken op het gebied van de publieke gezondheidszorg. De taken van de GGD zijn ondergebracht in het uniform pakket en in de plustaken. Het uniform pakket is een verplicht pakket dat voortkomt uit wettelijke verplichtingen. De gemeenten kan hierbij nog kiezen voor lokale accenten. Daarnaast zijn er de plustaken, dit zijn taken waar gemeenten zelf over kunnen beslissen of ze deze willen afnemen.

De GGD Hart voor Brabant voert de taken op het gebied van de publieke gezondheidszorg (zoals genoemd in Figuur 1) uit voor de gemeente Boekel en voor 26 andere gemeenten. Daarbij levert de GGD Hart voor Brabant een belangrijke bijdrage aan het gezondheidsbeleid. De GGD adviseert over de inhoud, het proces en de effecten van beleid en adviseert welke projecten ingezet kunnen worden om gezondheidsproblemen aan te pakken.

2.2 Landelijk kader

De landelijke prioriteiten vormen aanknopingspunten voor het gemeentelijk gezondheidsbeleid. Deze landelijke prioriteiten worden benoemd in de landelijke nota gezondheidsbeleid. De laatste landelijke nota gezondheidsbeleid is verschenen in de vorm van een kamerbrief, als aanvulling op de

landelijke nota gezondheidsbeleid 'Gezondheid Dichtbij' die in 2011 is vastgesteld. In deze kamerbrief worden de hoofdlijnen van het landelijke beleid vanaf 2016 besproken. De gemeente dienen de landelijke prioriteiten die in het landelijk gezondheidsbeleid zijn opgenomen in acht te nemen. De volgende hoofdlijnen zijn in het meest recente landelijke gezondheidsbeleid vastgelegd:

- Het huidige beleid wordt voortgezet.
- Gemeenten hebben met de decentralisaties meer verantwoordelijkheden gekregen, waarmee hun rol voor de gezondheid van burgers sterk is toegenomen. Dit biedt meer mogelijkheden voor een integrale aanpak en het leveren van maatwerk. Hiervoor is goede informatievoorziening belangrijk, GGD'en kunnen daar een belangrijke rol bij spelen. Het RIVM ondersteunt met lokale gezondheidsprofielen en bij het opstellen van regionale Volksgezondheidstoekomstverkenningen (VTV's).
- Gezondheid is niet alleen een doel, maar ook een middel om doelstellingen in andere domeinen te bereiken. Daarom is het van belang om gezondheid te verbinden met andere domeinen en een integrale aanpak te kiezen.
- De VTV 2014 geeft aan dat de belangrijkste ziekten en risico's gelijk blijven. De speerpunten van beleid blijven gehandhaafd, dit zijn overgewicht, diabetes, depressie, roken en schadelijk alcoholgebruik. De aandacht ligt hierbij op bewegen. Bewegen is goed voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid en kan voor positieve uitkomsten zorgen bij de speerpunten.
- Trends in leefstijl zijn niet langer ongunstig maar aandacht voor leefstijl blijft wel nodig.
- De VTV geeft aan dat er grote verschillen zijn tussen hoog en laagopgeleiden en dat het aantal mensen met een chronische ziekte toeneemt. Daarom is meer aandacht nodig voor het verkleinen van sociaal economische gezondheidsverschillen en chronisch zieken.

Het motto van de landelijke nota gezondheidsbeleid is 'Gezondheid dichtbij'. Dit motto wordt in de nota uitgewerkt in de thema's: vertrouwen in gezondheidsbescherming, zorg en sport dichtbij in de buurt en zelf beslissen over leefstijl. In bijlage 1 is schematisch te zien wat deze thema's inhouden.

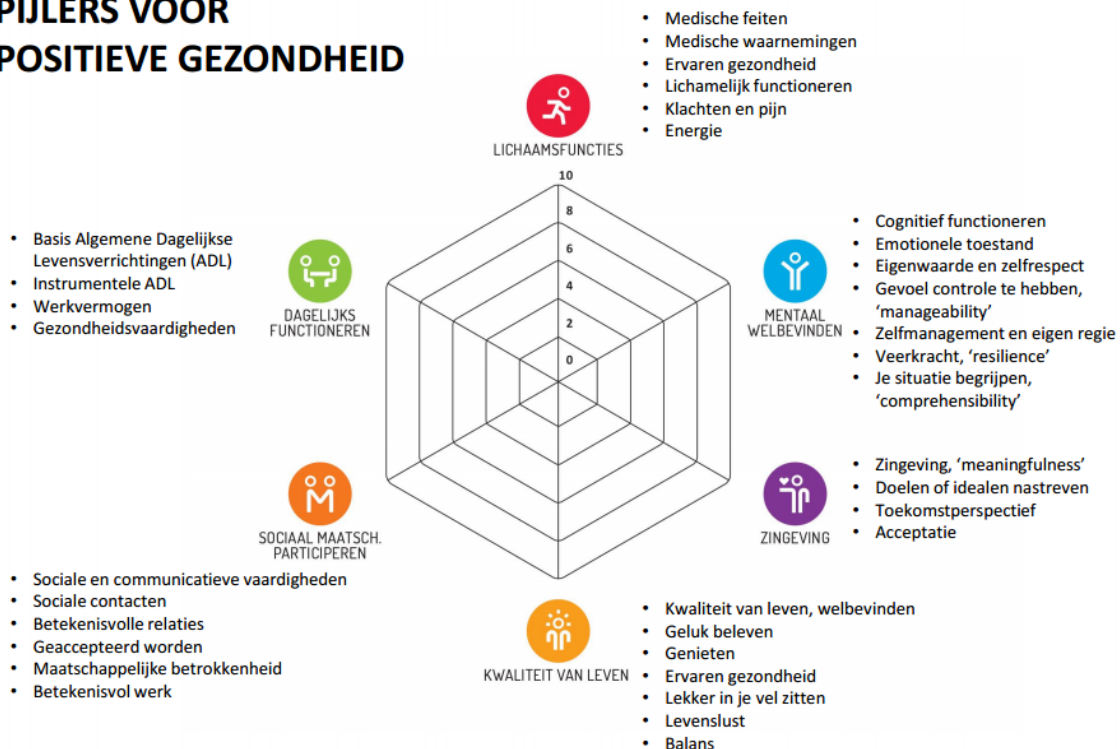
Hoofdstuk 3 Visie op gezondheid

3.1 Nieuwe definitie van gezondheid: positieve gezondheid

De gemeente wil meer gezondheidsgericht denken in plaats van denken in termen van ziekte, zorg en afhankelijkheid. Daarom wordt er uitgegaan van de term positieve gezondheid. Deze term benadrukt de kracht van mensen. In 2012 is dit nieuwe begrip van gezondheid geïntroduceerd door de Nederlandse onderzoekster Machteld Huber. Huber omschrijft gezondheid als het vermogen van mensen zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven. Het concept positieve gezondheid onderscheidt 6 dimensies van gezondheid: lichaamsfunctie, mentaal welbevinden, zingeving, kwaliteit van leven, sociaal maatschappelijke participatie en dagelijks functioneren (zie Figuur 2). De focus ligt door dit nieuwe begrip van gezondheid niet meer op de beperkingen van iemand maar op hoe hiermee omgegaan kan worden. Het kabinet ondersteunt deze gedachte van positieve gezondheid. Gezondheid wordt niet als een doel op zich gezien maar ook als middel om andere doelen te kunnen bereiken zoals 'meer regie op het eigen leven', 'kwaliteit van leven', 'mee kunnen doen in de maatschappij' en 'het gebruikmaken van sociale netwerken'. Dit verbindt het gezondheidsbeleid met de doelstellingen in het sociale domein: participatie, zelfregie en zelfredzaamheid.

De term positieve gezondheid is gericht op het vermogen van mensen om zich aan te passen en een eigen regie te voeren, in het licht van fysieke, emotionele en sociale uitdagingen van het leven.

PIJLERS VOOR POSITIEVE GEZONDHEID

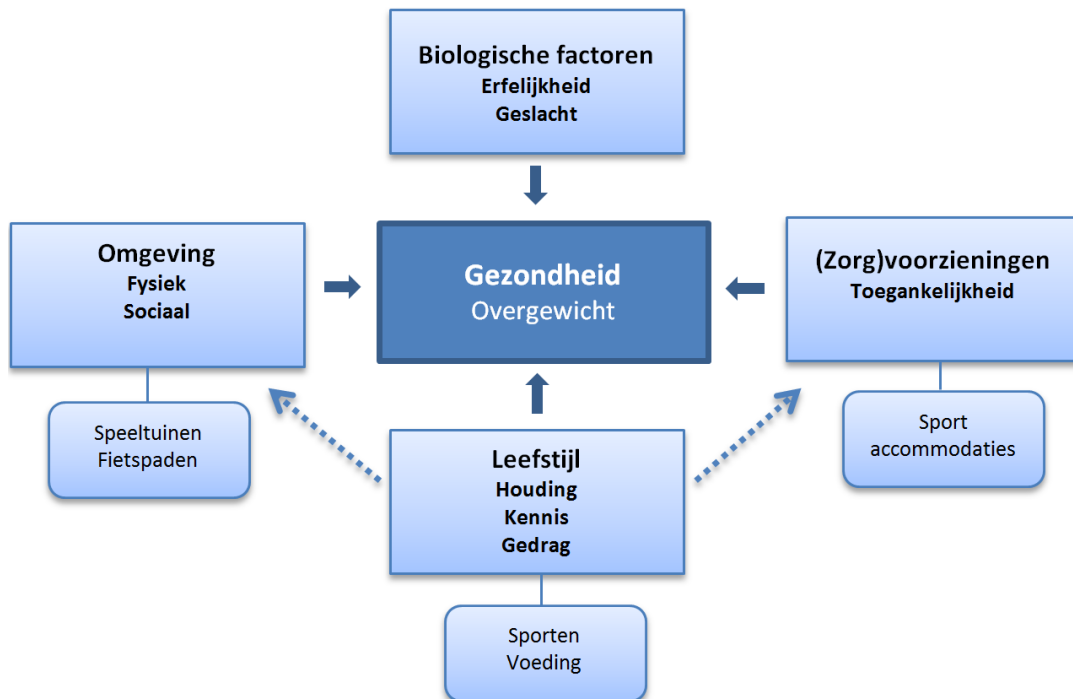
Figuur 2 Pijlers voor positieve gezondheid¹

¹ Bron: <http://www.ipositivehealth.com>

3.2 Gezondheid beïnvloedende factoren

Gezondheid wordt beïnvloedt door veel verschillende factoren. Inzicht in deze factoren is belangrijk bij het maken van beleid. Het model van Lalonde, een voormalig Canadese minister van volksgezondheid, geeft inzicht in de factoren die van invloed kunnen zijn op gezondheid. De volgende factoren worden weergegeven in het model van Lalonde (zie Figuur 3):

- (Zorg)voorzieningen: beschikbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit
- Leefstijl: het gedrag van mensen dat van invloed is op hun gezondheid zoals voeding, lichaamsbeweging en genotmiddelen
- Omgeving (fysieke en sociale omgeving): zoals woonomgeving, milieu en sociale cohesie
- Biologische factoren: erfelijke eigenschappen met betrekking tot gezondheid of ziekte

Figuur 3 Model van Lalonde (1974) met als voorbeeld overgewicht

Om gezondheidsproblemen beter aan te kunnen pakken is het belangrijk om gezondheid beïnvloedende factoren in samenhang aan te pakken door gezondheidsbevordering niet alleen op het individu te richten maar ook op de omgeving van het individu. Hierbij moet een integrale aanpak gehanteerd worden.

Hoofdstuk 4 Integraal beleid

In de gemeente Boekel zijn er verschillende beleidsterreinen die invloed hebben op gezondheid. Daarnaast kan gezondheid van invloed zijn op andere beleidsterreinen doordat gezondheid bijvoorbeeld invloed kan hebben op schoolprestaties en arbeidsparticipatie. Door samenwerking met andere beleidsterreinen kan beleid integraal worden aangepakt. Zo kan het beleid door maatregelen van andere beleidsterreinen zich richten op het individu maar ook op de leefomgeving. De belangrijkste beleidsterreinen die overlap vertonen met het gezondheidsbeleid zijn de jeugdzorg, Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), onderwijs, sport, ruimtelijke ordening en milieu.

4.1 Jeugdzorg

Het is belangrijk om in het gezondheidsbeleid aandacht aan jeugd te besteden. Bij jeugd ligt de basis om goede gewoonten en gedragingen aan te leren. Dit is belangrijk omdat ongezonde gewoonten en gedragingen op een jonge leeftijd van grote invloed kunnen zijn op de gezondheid op latere leeftijd. Een andere reden waarom het belangrijk is om aandacht aan de jeugd te besteden is omdat bij deze groep risico's of problemen vroeg gesignaleerd kunnen worden wat zware zorg later kan voorkomen.

In de gemeente Boekel zijn het Centrum Jeugd en Gezin (CJG) en het Basisteam Jeugd en Gezin (BJG) belangrijke partners bij de aanpak van gezondheidsthema's. Het CJG voert onder andere voor de gemeente Boekel preventieve activiteiten met betrekking tot gezondheid uit speciaal gericht op jeugd. Deze activiteiten zijn aanbodgericht. Daarnaast kunnen ouders, kinderen en jongeren terecht met kleine vragen over opvoeden en opgroeien. Het BJG voert vraaggerichte preventie uit. Jongeren tot 23 jaar en ouders kunnen met een vraag komen als ze zich in een lastige situatie bevinden. Het BJG zal hierbij adviseren of zorgen voor professionele ondersteuning die het beste bij de vraag past. In het BJG werken brede jeugdprofessionals met diverse specialistische achtergronden.

4.2 Wet maatschappelijke ondersteuning

De Wpg en de Wmo hangen nauw samen met elkaar. Het doel van de Wmo is het mogelijk maken voor mensen om langer thuis te kunnen blijven wonen en te participeren in de samenleving. Zowel de Wmo als de Wpg beogen te voorkomen dat mensen zwaardere vormen van hulp nodig hebben. Beide wetten hebben de visie om de zelfredzaamheid van burgers te versterken en zelfregie te stimuleren. De Wpg richt zich hierbij vooral op de preventie van gezondheidsproblemen. De Wmo probeert vooral participatie te stimuleren bij mensen die een beperking hebben en zich hierdoor belemmerd voelen.

Het Dorpsteam Boekel is een belangrijke partij die bijdraagt aan de doelen van de Wpg en de Wmo. Het Dorpsteam Boekel biedt 'lichte ondersteuning'. Dit betekent dat het Dorpsteam meehelpt een oplossing te vinden voor een bepaald probleem of een bepaalde vraag. Inwoners kunnen zelf met een vraag naar het Dorpsteam komen of ze worden vanuit een andere zorgorganisatie doorgestuurd. De oplossing wordt eerst gezocht in de directe omgeving van de persoon, als dat niet lukt wordt er bekeken of het probleem opgelost kan worden met algemene voorzieningen zoals aanpassingen in de woning. Als laatste oplossing kan er professionele ondersteuning worden ingezet.

4.3 Onderwijs

In het onderwijs kunnen gezondheidsproblemen gesignaleerd worden. Daarnaast kunnen op scholen gezondheidspreventie activiteiten worden uitgevoerd. Hierdoor kunnen veel mensen bereikt

worden, zowel ouders als leerlingen. Belangrijk is dat gezondheidsthema's op een structurele manier worden aangepakt op scholen. 'De Gezonde School-aanpak' kan hier een bijdrage aan leveren.

4.4 Sport

Sport en bewegen kan van grote invloed zijn op de gezondheid van een persoon. Het kan preventief werken of gezondheidsproblemen zoals diabetes, depressie en overgewicht bestrijden. Daarnaast komen ongezonde leefgewoonten vaak in combinatie voor, mensen die minder bewegen eten vaker ongezond, roken vaker en drinken vaker excessief alcohol.

In de gemeente Boekel is Stichting Binnensport Boekel (SBB) een belangrijke organisatie op het gebied van sport omdat er vanuit SBB in samenwerking met de gemeente combinatiefunctionarissen zijn aangesteld. Deze hebben verschillende taken zoals sportstimulering, het terugdringen van gezondheidsproblemen door het aanbieden van sportlessen en het verhogen van het aantal beweegmomenten per week van kinderen. Naast SBB hebben we nog vele andere (sport)verenigingen die actief zijn op het gebied van sport en bewegen. Deze sport(verenigingen) leveren ook een belangrijke bijdrage aan de stimulering van sport en bewegen.

4.5 Ruimtelijke Ordening

Ruimtelijke ordening kan op meerdere manieren invloed hebben op de gezondheid van mensen. De inrichting van een leefomgeving kan ervoor zorgen dat inwoners bijvoorbeeld meer of minder gaan lopen, fietsen, sporten, spelen of elkaar ontmoeten. Andere invloeden van de fysieke leefomgeving op de gezondheid zijn bijvoorbeeld de blootstelling aan chemische, fysische en biologische factoren via bijvoorbeeld stoffen in de bodem, in het water of in de lucht. Ook zijn er indirecte effecten van de fysieke leefomgeving mogelijk op de gezondheid zoals invloed van stress, geluidshinder of ontevredenheid over de buurt.

In de gemeente Boekel is Stichting de Speeltrein vooral voor jeugd een belangrijke organisatie wat betreft de inrichting van de fysieke leefomgeving. Stichting de Speeltrein is verantwoordelijk voor de speeltuinen van de gemeente Boekel. Het doel van de stichting is het bevorderen van leefbaarheid en woongenot van kinderen en jongeren in de gemeente. Dit doen ze door instandhouding van bestaande speeltuinen, renovatie en onderhoud van de bestaande speeltuinen en de aanleg van nieuwe speeltuinen.

Wat betreft invloeden door blootstelling aan chemische, fysische en biologische factoren is onder andere het Omgevingsplan van belang. In de gemeente Boekel wordt dit nieuwe plan voor nagenoeg het gehele buitengebied opgesteld. Hierin wordt rekening gehouden met gezondheid als het gaat om de fysieke leefomgeving. Het Omgevingsplan van Boekel is een voorloper op de Omgevingswet. Naar verwachting treedt de Omgevingswet in 2019 in werking. Deze wet heeft als doel een veilige en gezonde fysieke leefomgeving op een duurzame en doelmatige wijze te behouden, beheren, gebruiken en ontwikkelen.

In het ruimtelijke spoor moet de gemeente bij bepaalde ontwikkelingen een afweging maken of de beoogde ontwikkeling ook aanvaardbaar is. Onder de huidige Wet ruimtelijke ordening beperkt zich dat tot "een goede ruimtelijke ordening". Gezondheid is daarbij alleen relevant voor zover dat niet is geregeld in andere wet- en regelgeving. In het huidige rechtssysteem is dat primair geregeld in de Wet milieubeheer (zie volgende paragraaf). Hiermee wordt het bereik van de Wet ruimtelijke ordening voor het aspect gezondheid tot op heden sterk beperkt.

Onder de nieuwe Omgevingswet, en dus ook het Omgevingsplan Buitengebied, maakt gezondheid integraal onderdeel uit van het afwegingskader voor de “veilige en fysieke leefomgeving”. Hiermee krijgt gezondheid een meer volwaardige positie bij de afweging.

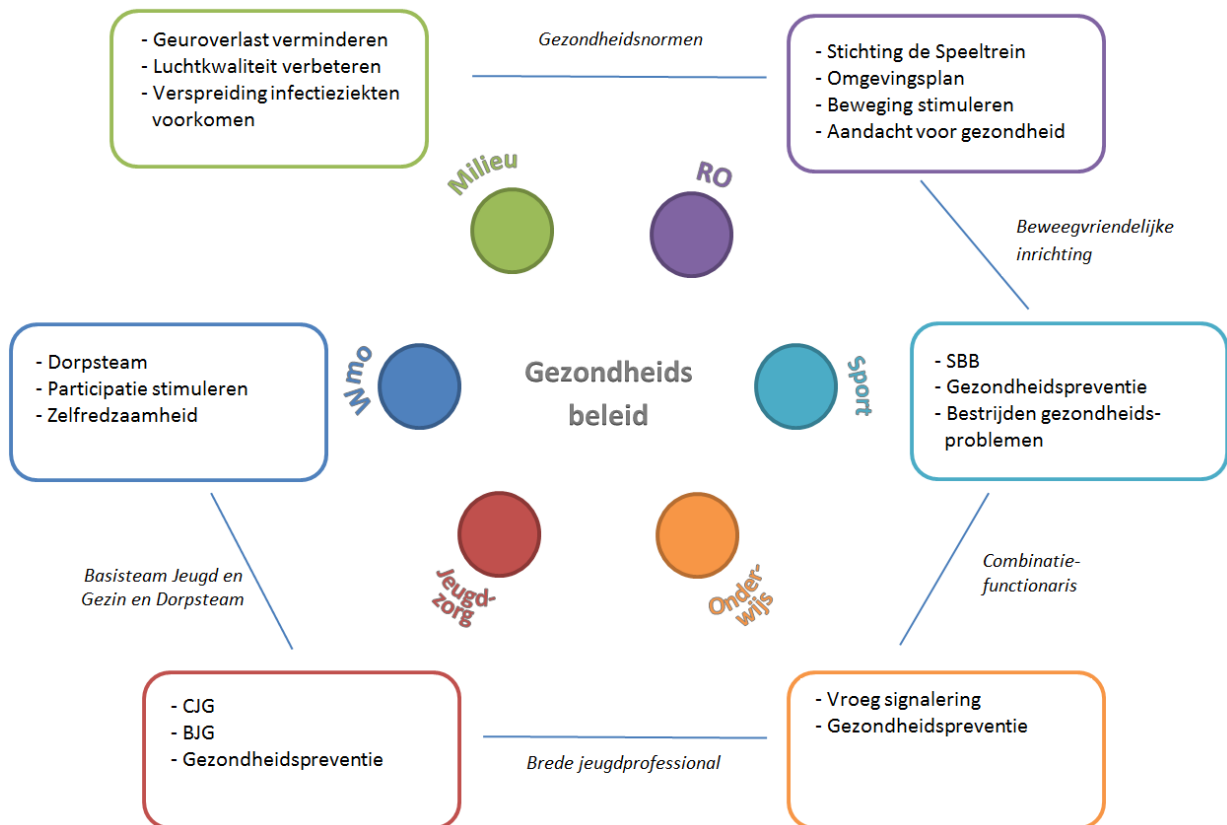
4.6 Milieu

Milieu kan op verschillende manieren een invloed hebben op gezondheid. Voor de gemeente Boekel zijn (intensieve) veehouderij, de vliegbasis Volkel, akkerbouw en landbouw grote sectoren die invloed kunnen hebben op het milieu van mensen. Deze sectoren kunnen van invloed zijn op het milieu door geuroverlast, geluidsoverlast, verminderde luchtkwaliteit en infectieziektes. Deze factoren kunnen vervolgens weer invloed hebben op de gezondheid van mensen zoals een verminderde kwaliteit van leven, moeheid of klachten aan de luchtwegen.

4.7 Samenhang tussen beleidsterreinen en gezondheid

Beleidssterreinen vertonen veel overlap op het gebied van gezondheid en zijn aan elkaar verbonden. In Figuur 4 staat schematisch afgebeeld wat de belangrijkste verbanden zijn tussen beleidsterreinen met betrekking tot gezondheid. Hieronder worden deze verbanden kort besproken.

- Wmo en Jeugdzorg: Het BJD en het Dorpsteam Boekel werken samen om de sociale domeinen met elkaar te verbinden.
- Jeugdzorg en onderwijs: Het BJD ondersteunt naast ouders en jeugdigen ook professionals in bijvoorbeeld kindercentra of op scholen. Elke school heeft een vaste brede jeugdprofessional uit het BJD. Er vindt regelmatig overleg plaats tussen de school en de brede jeugdprofessional. Wanneer scholen of ouders vragen hebben of denken dat er hulp nodig is kunnen ze deze jeugdprofessional benaderen. Deze werkwijze kan ervoor zorgen dat minder jongeren in de zware zorg terecht komen.
- Onderwijs en sport: Het SBB probeert via onderwijs jeugd meer te laten sporten. Zo worden er sportlessen door de combinatiefunctionarissen gegeven op het primair onderwijs en de combinatiefunctionarissen zorgen ervoor dat sportverenigingen lessen kunnen aanbieden op scholen om zo deze sportverenigingen te ‘promoten’.
- Sport en ruimtelijke ordening: Door de leefomgeving beweegvriendelijk in te richten kan sporten en bewegen gestimuleerd worden. Zo kunnen speeltuintjes sporten en bewegen voor kinderen stimuleren.
- Ruimtelijke ordening en milieu (fysieke leefomgeving): (Intensieve) veehouderij is een belangrijk thema in Boekel. Ruimtelijke ordening bepaald waar een veehouderij zich mag vestigen en tot welke grenzen ze mogen uitbreiden. Dit kan uiteraard alleen onder de voorwaarde dat bedrijven voldoen aan de gestelde milieu- en gezondheidsnormen.

Figuur 4 Onderlinge relatie beleidsterreinen op het gebied van gezondheid in de gemeente Boekel

Hoofdstuk 5 Gezondheidsprofiel Boekel

5.1 Gezondheidsthema's

Inzicht in de gezondheidssituatie van de inwoners van de gemeente Boekel is mogelijk door monitorgegevens van de GGD regio Hart voor Brabant². Om de vier jaar verzamelt de GGD gegevens via enquêtes met een betrouwbare steekproef, de laatste gezondheidsmonitor is van 2012. Deze gezondheidsmonitor bestaat uit vier deelmonitors: kinderen (0 t/m 11 jaar), jongeren (12 t/m 18 jaar), volwassenen (19 t/m 64 jaar) en ouderen (65 jaar en ouder). De GGD heeft geïnventariseerd welke thema's landelijke prioriteit krijgen en welke thema's aansluiten bij de lokale ontwikkelingen in de gemeente Boekel. Hierbij is een brede benadering van gezondheid gekozen. Dit heeft gezorgd voor de selectie van de volgende thema's:

- Algemene kenmerken van de bevolking
- De (ervaren) gezondheid
- Leefstijl (alcohol, drugs, roken en overgewicht)
- Participatie
- Zelfredzaamheid
- Sociale en fysieke omgeving

Wat betreft samenstelling vormt de gemeente Boekel een goede afspiegeling van de Nederlandse bevolking. Op een aantal factoren scoort de gemeente Boekel bovengemiddeld vergeleken met de rest van Nederland of met de regio Hart voor Brabant. Veel minder inwoners van de gemeente Boekel hebben moeite met rondkomen dan in de rest van Nederland. Ook bij de thema's participatie, zelfredzaamheid en ervaren gezondheid scoort de gemeente op een aantal factoren hoger dan de rest van de regio Hart van Brabant.

5.2 Algemene bevolkingscijfers

Demografische ontwikkelingen kunnen hun uitwerking hebben op de volksgezondheid daarom is het van belang om hier naar te kijken. Op 1 januari 2015 woonden 10.119 mensen in de gemeente Boekel. Het percentage allochtonen evenals het percentage niet-westerse allochtonen is laag in de gemeente Boekel vergeleken met het gemiddelde van Nederland. De groene druk en de grijze druk in de gemeente Boekel komen redelijk overeen met het gemiddelde van Nederland. De groene druk is de verhouding tussen het aantal personen van 0 tot 20 jaar en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Het cijfer van de groene druk laat de verhouding tussen de jeugd en de 'productieve leeftijdsgroep' zien. Grijze druk geeft de verhouding weer tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar. Dit cijfer laat de verhouding tussen de ouderen en 'de productieve leeftijdsgroep' zien. In Tabel 1 zijn de algemene bevolkingscijfers weergegeven.

	Boekel	Nederland
Aantal inwoners (per 1-1-2015)	10119	16.9 Miljoen
Groene druk	43,5%	38,0%
Grijze druk	29,1%	29,9%
Allochtone afkomst	7%	21,7%
Niet-westerse allochtoon	1,6%	12,1%

Tabel 1 Algemene bevolkingscijfers van het CBS van 2015

² Interpretatie cijfers van de monitorgegevens zie bijlage 2

Uit gegevens van het CBS van 2014 blijkt dat 29% van de inwoners van de gemeente Boekel laag opgeleid is en 32% een huishouden met een laag inkomen heeft. Uit de monitorgegevens van de GGD van 2012 komt naar voren dat 15% van de inwoners van de gemeente moeite heeft met rondkomen. De gemeente Boekel scoort hierop niet slecht vergeleken met het gemiddelde van Nederland (laag opgeleid: 30%, huishouden met laag inkomen: 40% en moeite met rondkomen: 25%). Toch zijn dit groepen waar aandacht aan besteedt moet worden. Laag opgeleiden en mensen met een lage sociaal economische status zijn namelijk risicogroepen voor verschillende gezondheidsaspecten.

5.3 Prognose bevolkingscijfers

De prognose van bevolkingscijfers geeft inzicht of er in de komende jaren een verandering van gezondheidsproblemen kan optreden. Er wordt hierbij gekeken naar de groene druk en naar de grijze druk.

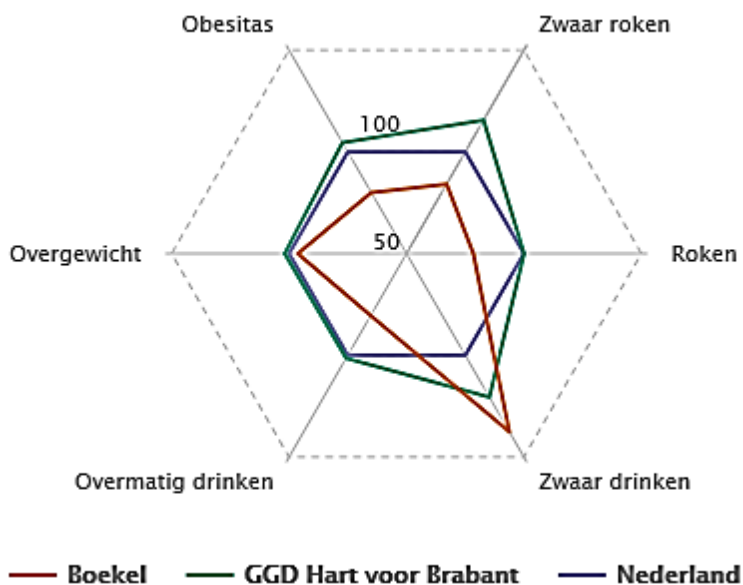
	2017	2018	2019	2020
Groene druk (Verschil t.o.v. 2017)	42,67% (-)	42,73% (+0,14%)	42,40% (-0,63%)	41,57% (-2,58%)
Grijze druk (Verschil t.o.v. 2017)	33,08% (-)	34,48% (+4,23%)	35,45% (+7,16%)	36,36% (+9,92%)
Totaal bevolkingsaantal	10.250	10.305	10.355	10.405

Tabel 2 Bevolkingsprognose groene en grijze druk in de gemeente Boekel

Er wordt als eerste verwacht dat het totale bevolkingsaantal in de gemeente Boekel zal stijgen van 2017 tot 2020. Verder wordt er verwacht dat de groene druk zal afnemen en de grijze druk zal toenemen van 2017-2020. Vooral de stijging van de grijze druk is iets waar rekening mee gehouden moet worden in het gezondheidsbeleid. Hierdoor zou het kunnen dat bepaalde gezondheidsproblemen toenemen in de gemeente Boekel. Een voorbeeld hiervan is eenzaamheid, dat vooral voorkomt bij ouderen.

5.4 Leefstijl

Veel ziekten worden in onze moderne samenleving 'welvaartziekten' genoemd. Dit zijn bepaalde hart- en vaatziekten, verschillende soorten kanker, diabetes type II en longziekten zoals COPD. Een ongezonde leefstijl lijkt een belangrijke rol te spelen bij de kans op het krijgen van deze ziekten. Het RIVM schat dat 27% van de ziektelast van chronische ziekten aan leefstijlkenmerken toe te schrijven is. Het is dus van belang om te bepalen welke ongezonde leefstijlen in de gemeente Boekel veel voorkomen zodat deze aangepakt kunnen worden. In Figuur 5 is te zien hoe gezondheidsdeterminanten in Boekel voorkomen in vergelijking met de regio Hart voor Brabant en met Nederland.

Figuur 5 Gezondheidsdeterminanten, situatie in Boekel in vergelijking met regio Hart voor Brabant en Nederland

5.4.1 Alcohol

Volwassen zware drinkers zijn er in Boekel meer dan gemiddeld in de regio³ (niet significant⁴). Ook het aantal kinderen dat onder de 18 alcohol drinkt is hoog. De grootste drinkers onder de jeugd zijn de 16 tot 18-jarigen, daarvan drinkt 80%, waarvan het merendeel binge drinker is⁵. Toch is er wel een gunstige trend te zien op het gebied van alcoholconsumptie, deze is namelijk in de laatste jaren afgenomen onder jongeren en volwassenen. Daarnaast drinken meer kinderen hun eerste glas alcohol pas op latere leeftijd.

De grootste drinkers onder de jeugd zijn de 16-18 jarigen, waarvan het merendeel binge drinker is.

5.4.2 Overgewicht en bewegen

Cijfers van overgewicht bij volwassenen in Boekel zijn vergelijkbaar met de rest van Nederland. Ongeveer de helft van alle mensen tussen de 19 en 100 hebben te maken met overgewicht. Het aandeel van overgewicht in Boekel is het hoogst bij de ouderen. Daarnaast voldoet slechts een derde van de volwassenen tot 65 jaar aan de landelijke beweegnorm. Van de ouderen voldoet een kwart niet aan de beweegnorm, dit is significant beter dan in de regio maar er is nog steeds reden voor aandacht. De problemen met overgewicht beginnen al op jonge leeftijd en nemen toe naarmate kinderen ouder worden (tot 12 jaar). Overgewicht bij kinderen uit de gemeente Boekel ligt iets lager dan in de rest van de regio (niet significant). Ongeveer twee derde van de kinderen voldoet niet aan de landelijke beweegnorm. Wel sporten veel kinderen in Boekel minimaal 2 keer per week op de basisschool, dit is beduidend hoger dan in de rest van de regio.

³ Zware drinkers: mannen minstens 1x per week 6 of meer glazen alcohol per dag, vrouwen minstens 1x per week 4 glazen alcohol of meer per dag.

⁴ Wanneer cijfers significant afwijken van de regio is de kans dat het verschil tussen de gemeente en de regio op toeval berust kleiner dan 5%. Wanneer de cijfers niet significant afwijken is het dus mogelijk dat het verschil op toeval berust.

⁵ Binge drinkers: Drinken bij een gelegenheid meer dan 5 glazen alcohol.

Het aandeel van overgewicht in de gemeente Boekel is het hoogst bij ouderen. Daarnaast voldoet ongeveer 2/3 van de kinderen niet aan de landelijke beweegnorm.

5.4.3 Drugs

De cijfers van drugsgebruik zijn vergelijkbaar met de rest van de regio. Van de volwassenen heeft 17% ooit softdrugs gebruikt en 6% heeft ooit harddrugs gebruikt. Van de jongeren tussen 12-18 jaar heeft 8% wel eens drugs gebruikt.

5.4.4 Roken

De cijfers van roken zijn lager in de gemeente Boekel dan in de rest van de regio. Van de jongeren tussen 12-18 jaar rookt 3% dagelijks, in de rest van de regio is dit 7%.

Van de jongeren tussen 12-18 jaar heeft 8% wel eens drugs gebruikt in de gemeente Boekel, en 3% van de jongeren rookt dagelijks.

5.5 Risico op depressie, eenzaamheid en kwetsbare ouderen

In Boekel heeft bijna een derde van de volwassen inwoners een verhoogd risico op angststoornissen en depressie, dit percentage is lager vergeleken met de rest van de regio en vergeleken met de rest van Nederland. Hoewel dit percentage lager is, geeft het wel een duidelijk signaal voor het psychisch welzijn van veel mensen. Bij de jeugd ligt het risico op angststoornissen en depressie lager dan bij volwassenen. Wel geeft 42% van de jeugd aan problemen te hebben met schoolprestaties, dit zou mogelijk het gevolg kunnen zijn van psychosociale problemen.

Eenzaamheid komt in hoge cijfers voor in de gemeente Boekel net zoals regionaal en landelijk, gemiddeld 40% van de volwassen inwoners voelt zich eenzaam. Eenzaamheid onder ouderen is iets hoger dan onder volwassenen. De meeste mensen ervaren sociale eenzaamheid, maar een groot deel is (daarbij) ook emotioneel eenzaam⁶.

Van de ouderen in Boekel is 22% kwetsbaar. Dat wil zeggen dat deze mensen een grote kans hebben op het krijgen van een ernstige beperking, langdurige opname in een instelling of op overlijden.

In Boekel heeft bijna 1/3 van de volwassenen een verhoogd risico op angststoornissen en depressie, gemiddeld 40% voelt zich eenzaam en 22% van de ouderen in Boekel is kwetsbaar.

⁶ Sociale eenzaamheid: het contact met andere mensen is minder dan gewenst. Emotionele eenzaamheid: de kwaliteit van de contacten (hechte, intieme band) is minder dan gewenst (www.eenzaam.nl).

5.6 Gezonde leefomgeving

5.6.1 Fysieke leefomgeving

De cijfers voor de fysieke leefomgeving in Boekel zijn opvallend in vergelijking met de regio. Van de inwoners in de gemeente Boekel geeft 20% aan bezorgd te zijn over de invloed van de omgeving op de gezondheid. Met name de invloed van veehouderij veroorzaakt onrust. Bijna 30% van de inwoners maakt zich zorgen over de invloed van infectieziekten die overdraagbaar zijn van mens op dier, zoals Q-koorts. Verder geeft 10% van de inwoners aan dat ze geurhinder ervaren.

Veruit de meeste jongeren geven een voldoende voor hun eigen buurt (95%), maar bijna de helft van de kinderen mist wel een ontmoetingsplek in de buurt (46%).

5.6.2 Sociale leefomgeving

Een kwart van de inwoners geeft aan ontevreden te zijn over de betrokkenheid in de buurt. Dit is een positiever beeld dan in de rest van de regio. Van de jeugd vindt 35% dat er te weinig leuke activiteiten voor jongeren georganiseerd worden. Ook dit is beter dan in de rest van de regio.

Van de inwoners in gemeente Boekel geeft 20% aan bezorgd te zijn over de invloed van de omgeving op de gezondheid.

5.7 Herkenning van problemen

De gemeente heeft in april 2016 via een online enquête aan burgers gevraagd bij welke thema's zij problemen herkennen in de gemeente Boekel. De online enquête is via de mail aan (sport)verenigingen gestuurd en op de facebookpagina van de gemeente gezet. De enquête is door 37 personen volledig ingevuld. De antwoordmogelijkheden op de vragen over in welke mate zij problemen herkende bij de thema's liepen van zeer weinig (1) tot en met zeer veel (5). In Tabel 3 zijn de gewogen gemiddelde te zien van de gegeven antwoorden. Er is te zien dat de meeste problemen bij eenzaamheid werden herkend, daarop volgt drugsgebruik. Vervolgens worden in dezelfde mate problemen herkend bij overgewicht en bewegen, alcoholgebruik en gezonde leefomgeving. Bij depressie en roken worden in mindere mate problemen herkend. De verschillen tussen de problemen die herkend worden zijn echter niet heel groot.

Thema	Gewogen gemiddelde (min. 1 – max. 5)
Eenzaamheid	2,78
Drugsgebruik	2,62
Overgewicht en bewegen	2,59
Alcoholgebruik	2,59
Gezonde leefomgeving	2,59
Depressie	2,38
Roken	2,24

Tabel 3 Herkenning van gezondheidsproblemen in gemiddelde⁷

⁷ Antwoordmogelijkheden, 1= zeer weinig, 2= weinig, 3= neutraal, 4= veel, 5= zeer veel

Hoofdstuk 6 Uitgangspunten

De volgende uitgangspunten hanteren we als gemeente bij het inzetten van activiteiten voor gezondheidsbevordering:

1. *Positieve gezondheid*

Door uit te gaan van de term positieve gezondheid kunnen participatie, zelfregie en zelfredzaamheid gestimuleerd worden. In dit beleid wordt daarom niet alleen naar lichamelijke gezondheid gekeken, maar naar meerdere pijlers die de positieve gezondheid van een persoon bepalen.

2. *Eigen verantwoordelijkheid*

Leefstijl is niet direct onder te brengen in de pijlers van positieve gezondheid maar wel een belangrijk terrein van publieke gezondheid. Belangrijk bij leefstijl is dat inwoners zelf beslissen over hun gedrag en zelf verantwoordelijk zijn. De gemeente wil via activiteiten inwoners vooral stimuleren om goede keuzes te maken maar wil de inwoners hier niet toe dwingen.

3. *Inzetten op preventie*

Voorkomen is beter dan genezen. De zorg in Nederland was voorheen vooral gericht op het beter maken van mensen. Dit leidt tot veel, relatief zware zorg. Op lange termijn zou een deel van de zware zorg voorkomen kunnen worden door zorg te richten op het gezond houden van mensen en door mensen in een vroeger stadium ondersteuning te bieden. Daarom is het belangrijk dat de activiteiten die we inzetten gericht zijn op preventie.

4. *Lokale gezondheidsaanpak*

Inwoners en professionals zijn op een interactieve wijze betrokken bij het vormgeven van het gezondheidsbeleid en zullen hierbij betrokken blijven. We willen vanuit de behoefte van de burger activiteiten in gaan zetten. Omdat er gefocust wordt op een kleine schaal is het mogelijk om gezondheidsachterstanden lokaal te ontdekken. De aanpak gebeurt dichtbij, in de directe leefomgeving van de burger.

5. *Inzetten op kwetsbare groepen*

Onder kwetsbare groepen worden in de gemeente Boekel jeugd, ouderen en inwoners met een lage sociaal economische status verstaan. Om de gezondheidsverschillen tussen bevolkingsgroepen te verkleinen wordt waar mogelijk specifieke aandacht aan deze doelgroepen geschonken.

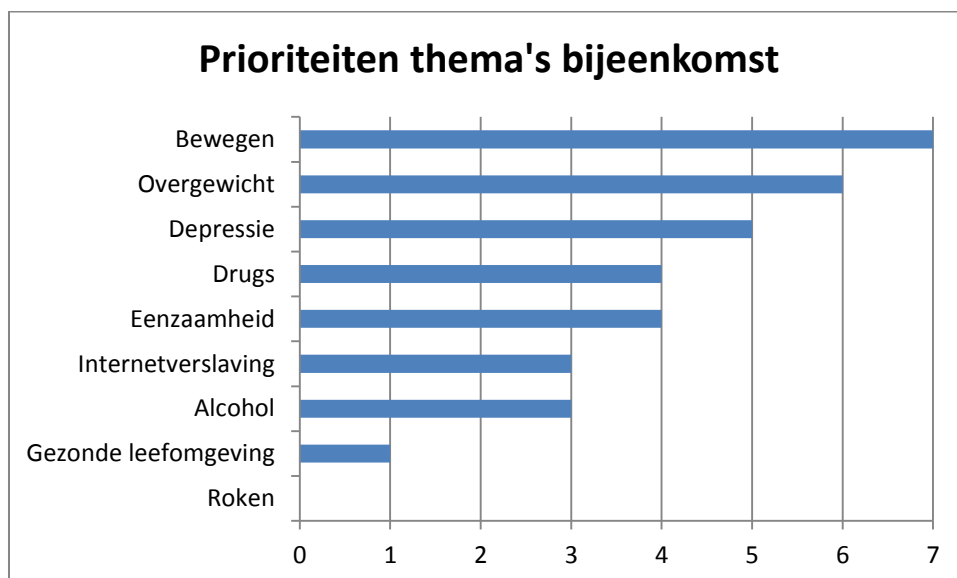
Hoofdstuk 7 Speerpunten

7.1 Proces

Om aan te sluiten bij de vraag en behoeftes van burgers vonden we het belangrijk om burgers en professionals actief te betrekken bij het opstellen van het gezondheidsbeleid. Dit hebben we gedaan door een bijeenkomst te organiseren en door een enquête op te stellen. Professionals en burgers hebben hierdoor inbreng gehad bij het bepalen van de speerpunten. Met behulp van de cijfers van de GGD Hart voor Brabant over de gezondheidssituatie van de gemeente Boekel hebben we een aantal thema's voorgesteld waarvan wij denken dat hier nog extra aandacht voor nodig is. Hier zijn de volgende acht thema's uitgekomen; alcohol, drugs, roken, overgewicht, bewegen, gezonde leefomgeving, depressie en eenzaamheid. Deze thema's zijn dus gebruikt tijdens de bijeenkomst en voor de enquête om de speerpunten te bepalen.

7.1.1 Bijeenkomst

Op de openbare bijeenkomst om de speerpunten te bepalen waren zowel burgers als professionals van (zorg)organisaties aanwezig. Professionals van de GGD, het CJG, Kindcentrum Octopus, het Dorpsteam Boekel, SBB, Pantein en Memo waren aanwezig. Op de bijeenkomst heeft de GGD Hart voor Brabant eerst aangegeven wat de gezondheidssituatie in de gemeente is aan de hand van de monitorgegevens van 2012. Vervolgens werden de gezondheidsthema's aan de aanwezigen gepresenteerd. De aanwezigen konden hierbij suggesties doen om nog andere thema's mee te nemen bij het bepalen van de speerpunten. De suggestie was om overgewicht en bewegen ieder als apart thema mee te nemen, deze suggestie is aangenomen. Een tweede suggestie was om sociale media verslaving en gameverslaving mee te nemen onder de noemer internetverslaving, ook deze suggestie is aangenomen. De aanwezigen kregen vervolgens de kans om hun prioriteiten aan te geven over welke drie thema's speerpunten zouden moeten worden in het beleid. Ieder kreeg drie stickers die ze bij hun drie voorkeursthema's konden plakken. In Figuur 6 is te zien hoeveel stickers elk thema kreeg.

Figuur 6 Aantal stickers geplakt bij thema's tijdens bijeenkomst

Bewegen, overgewicht en depressie kregen de meeste stickers en werden daarmee tijdens de bijeenkomst gekozen als de drie belangrijkste speerpunten. Vervolgens werden de gekozen thema's

met elkaar besproken via de methode 'Praatcafé'. Hierbij zijn drie groepjes gevormd waarbij elk groepje aan een aparte tafel ging zitten. Bij elke tafel werd een ander gekozen thema besproken. Na 20 minuten werd doorgewisseld van tafel zodat bij elk groepje de drie thema's aanbod kwamen. Bij elke tafel bleef een gespreksleider zitten die de deelnemers heeft bijgepraat over de discussie van andere groepjes waardoor een kruisbestuiving ontstaat. Aan de tafels werden de volgende vragen gesteld:

- Herkennen jullie het geschetste beeld van het gezondheidsprofiel?
- Wat gebeurt er al met betrekking tot dit thema?
- Wat zouden mogelijkheden zijn om het thema aan te pakken?
- Welke partijen zijn hiervoor nodig?

De input van de aanwezigen op deze vragen is meegenomen bij het bepalen van de activiteiten voor elk speerpunt.

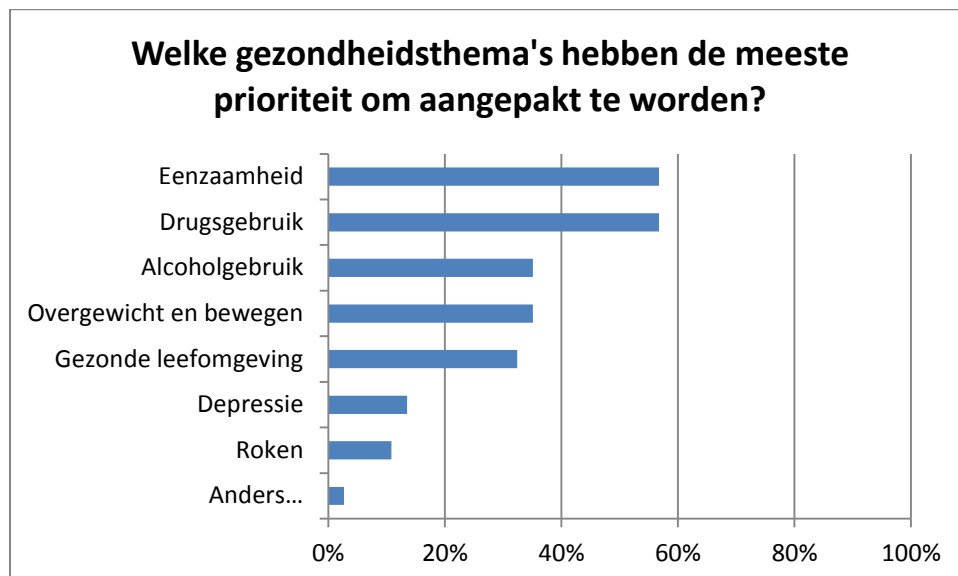
7.1.2 Enquête

Bij de online enquête die in april 2016 is voorgelegd en is ingevuld door 37 personen zijn ook andere vragen gesteld om burgers meer te betrekken bij de invulling van de speerpunten. In deze enquête zijn de volgende vragen gesteld:

- In welke mate herkent u problemen met betrekking tot de volgende thema's? (resultaten zie paragraaf 5.9)
- Welke gezondheidsthema's hebben volgens u de meeste prioriteit om aangepakt te worden in de gemeente Boekel?
- Aan welke doelgroep moet de gemeente in het bijzonder (extra) aandacht besteden?
- Welke partijen zouden volgens u een bijdrage kunnen leveren bij het aanpakken van de door u gekozen thema's?
- Heeft u ideeën over op welke manier deze partijen de door u gekozen gezondheidsthema's zouden kunnen aanpakken?

Om de speerpunten te bepalen is de vraag welke gezondheidsthema's de meeste prioriteit hebben om aangepakt te worden het meest van belang. Er konden hierbij maximaal drie thema's worden gekozen per persoon. In Figuur 7 is te zien welke rangorde uit de enquête naar voren kwam. Eenzaamheid en drugsgebruik komen duidelijk naar voren als belangrijkste speerpunten volgens de burgers. Overgewicht en bewegen en alcoholgebruik volgen daarna als belangrijkste speerpunten.

In de enquête kon ook worden aangegeven aan welke doelgroep de gemeente extra aandacht moet besteden. De antwoordmogelijkheden waren jongeren, mensen met een laag inkomen, ouderen of anders. Hierin kwamen ouderen als belangrijkste doelgroep naar voren (gekozen door 40,54%), kort gevolgd door jongeren (gekozen door 35,14%). Mensen met een laag inkomen (gekozen door 16,22%) en anders (gekozen door 8,11%) is in mindere mate gekozen. Bij anders werd genoemd dat alle doelgroepen evenveel aandacht verdienen en dat er aandacht nodig is voor kwetsbare burgers met een beperking.

Figuur 7 Prioriteit gezondheidsthema's gekozen door burgers via enquête

7.2 Speerpunten

Naar aanleiding van de bijeenkomst, de enquête en de uitkomsten van de gezondheidsmonitor van de GGD van 2012 zijn de speerpunten bepaald. Bij het aanpakken van de speerpunten zal er vooral aandacht zijn voor ouderen en jongeren. Omdat er veel verschillende speerpunten zijn gekozen op de bijeenkomst en via de enquête is bekeken welke thema's in samenhang aangepakt zouden kunnen worden. In Figuur 8 staan de gekozen speerpunten.

1. Schadelijk alcohol- en drugsgebruik
2. Depressie en eenzaamheid
3. Overgewicht: voeding en bewegen

Figuur 8 Speerpunten van 2017-2020

Bij elk speerpunt wordt aangegeven tot welke problemen het kan leiden, wat de gemeente wil bereiken met betrekking tot het speerpunt en wat de gemeente al doet of ervoor wil gaan doen om de doelstellingen te bereiken. Voor een beknopt uitvoeringsprogramma voor de periode 2017-2020 wordt verwezen naar bijlage 4.

7.2.1 Schadelijk alcohol- en drugsgebruik

Alcohol- en drugsgebruik kunnen schadelijke gevolgen met zich meebrengen. Wanneer jongeren (<18 jaar) alcohol drinken kan dit tot ernstige hersenschade leiden. Daarnaast geldt: hoe eerder jongeren beginnen met drinken, hoe groter de kans op het ontwikkelen van alcoholproblemen op latere leeftijd. Voor volwassenen is overmatig gebruik schadelijk voor bijna alle organen van het lichaam. Net als alcohol kan ook drugsgebruik schadelijke gevolgen met zich meebrengen. Op korte termijn kunnen zich bij gebruikers acute gezondheidsincidenten voordoen zoals bewusteloosheid en ademhalingsstoornissen. Op lange termijn kunnen lichamelijke en psychische problemen en afhankelijkheid ontstaan. Middelengebruik op jonge leeftijd kan op korte termijn leiden tot gedragsproblemen en concentratie stoornissen. Op lange termijn kan het leiden tot depressie, verslaving en andere gezondheidsschade. Ook zijn er aanwijzingen dat drugs op jonge leeftijd een

verstorend effect hebben op de ontwikkeling van de hersenen. Het combineren van alcohol en drugs kan leiden tot extra gezondheidsrisico's en onvoorspelbare effecten.

Wat willen we bereiken?

We willen jongeren en ouders bewust maken van de gevaren van alcohol- en drugsgebruik. Hiermee willen we bereiken dat het percentage jongeren tussen de 16 en 18 jaar die alcohol drinken afneemt en dat het percentage binge drinkers onder de jongeren afneemt.

Wat doet de gemeente hiervoor?

- De GGD voert in samenwerking met andere partners regionaal activiteiten uit vanuit het project 'Think Before You Drink' en NIX 18. Het project heeft verschillende documenten, activiteiten en tools om alcoholpreventie en handhaving uit te voeren in gemeenten.
- Een andere activiteit die wordt uitgevoerd door de GGD in samenwerking met de gemeente zijn ouder-kind avonden met de burgemeester. Kinderen uit groep 7 en 8 maken een presentatie over een leefstijlthema (vooral gericht op alcohol en drugs). De kinderen presenteren vervolgens hun presentatie op een avond waarbij de ouders ook worden uitgenodigd. Vervolgens gaat de burgemeester in gesprek met de ouders en de kinderen over het thema. Deze activiteit vindt op alle vier de basisscholen in de gemeente Boekel plaats.
- Elk jaar zal er een algemene bijeenkomst worden georganiseerd over alcoholgebruik. Hoe deze bijeenkomst ingevuld gaat worden zal per jaar bekeken worden.

7.2.2 Depressie en eenzaamheid

Eenzaamheid neemt toe met het ouder worden. Daarnaast stimuleren we dat mensen steeds langer thuis blijven wonen, dit zou kunnen zorgen voor een toename van eenzaamheid. Eenzaamheid hangt samen met een ongezonde leefstijl en met maatschappelijke factoren zoals niet kunnen participeren in de maatschappij. Verder kan het leiden tot depressie, suïcide en hartaandoeningen en er bestaat een hogere kans op overlijden en dementie. Depressie is een stemmingsstoornis, kenmerkend voor een depressie zijn een sombere stemming en interesseverlies. Depressie kan een verminderd sociaal, emotioneel en lichamelijk functioneren veroorzaken. Depressie komt al relatief vaak voor bij jongeren op de middelbare school en is vaak chronisch, waardoor het leven langdurig beïnvloed wordt.

Wat willen we bereiken?

We willen dat depressie en eenzaamheid worden onderkend en gesignaleerd. Daarnaast willen we depressie en eenzaamheid voorkomen en aanpakken. Hiermee willen we uiteindelijk bereiken dat het percentage inwoners dat eenzaam of depressief is afneemt.

Wat doet de gemeente hiervoor?

- In de gemeente Boekel is een signaleringsoverleg eenzaamheid opgericht. De partners hierin zijn Brabantzorg, Pantein, Praktijkondersteuner huisartsenpraktijk Boekel en Elsendorp en het Dorpsteam Boekel. Deze organisaties komen tweemaandelijks bij elkaar. Tijdens dit signaleringsoverleg worden onder andere casuïstiek, signalen rondom eenzaamheid, mogelijk verwaarlozing of andere zorgen besproken. Er worden zo nodig afspraken gemaakt over wie contact opneemt met de betrokkene(n). Van hieruit kan bijpassende ondersteuning worden geleverd.
- Een ander preventief middel tegen eenzaamheid is het digitale netwerk 'Samsam' dat is opgezet door Ons Welzijn en wordt bijgehouden door het Dorpsteam Boekel. Sinds

november 2014 is dit digitale netwerk voor de gemeente Boekel online. Inwoners kunnen hier hun hulpvraag en – aanbod plaatsen. Zo kunnen mensen met hulpvragen gekoppeld worden aan een vrijwilliger. Door ‘Samsam’ kunnen mensen elkaar ontmoeten of iets voor elkaar betekenen.

- Om de signalering van eenzaamheid en depressie te verbeteren zal er minimaal één keer een avond georganiseerd worden voor mantelzorgers en zorgvrijwilligers. Hierin zal informatie worden gegeven over hoe eenzaamheid en depressie gesignaleerd kunnen worden en waar vrijwilligers terecht kunnen wanneer ze een signalering hebben.
- Organisaties die zowel eenzaamheid als depressie kunnen aanpakken of voorkomen zijn het Dorpsteam Boekel en het BJG. Bij het Dorpsteam Boekel kunnen mensen met vragen en zorgen terecht ook met betrekking tot psychosociale problematiek. Hier kunnen adviezen worden gegeven en zo nodig kan professionele ondersteuning op maat worden geleverd. Ook het BJG heeft deze functie maar richt zich specifiek op jongeren tot 23 jaar.
- Verder is er nog het 2^e klas voortgezet onderwijs (2VO) depressiepreventieproject. Aan de 2VO vragenlijst, een gezondheidsonderzoek onder tweedeklassers van de GGD Hart voor Brabant, is een korte vragenlijst naar depressie toegevoegd. Hierdoor kunnen jongeren met depressieve klachten in beeld worden gebracht en worden geholpen. Deze vragenlijst wordt onder andere afgenomen bij jongeren uit Boekel die in Uden naar het voortgezet onderwijs gaan. Deze vragenlijst wordt niet afgenomen bij jongeren die in Gemert naar het voortgezet onderwijs gaan omdat Gemert niet onder de GGD Hart voor Brabant valt maar onder GGD Brabant-Zuidoost. Omdat Boekel niet onder GGD Brabant-Zuidoost valt hebben we geen invloed op de werkwijze van deze organisatie.
- Tenslotte gaan we de website www.mentaalvitaal.nl onder de aandacht brengen in de gemeente. Mentaal vitaal geeft informatie, mentale fitness tips en oefeningen, online cursussen en therapie en verwijzing naar hulp. Het aanbod van de (ggz)hulpverlening in de omgeving van de gemeente Boekel wordt ook in beeld gebracht op deze site.

7.2.3 Overgewicht: voeding en bewegen

Overgewicht komt het meeste voor bij ouderen, maar kinderen zijn ook een belangrijke doelgroep om overgewicht bij aan te pakken. Kinderen met overgewicht hebben namelijk meer kans op gezondheidsproblemen dan kinderen zonder overgewicht, zowel op jonge als op latere leeftijd. Wanneer iemand al vanaf jonge leeftijd overgewicht heeft, zijn de gezondheidsgevolgen op latere leeftijd extra groot. Een te hoge energie-inname via voeding en te weinig lichamelijke activiteit zijn de voornaamste oorzaken van overgewicht. Wanneer er sprake is van ernstig overgewicht (BMI van 30 of hoger) betekent dit dat men obesitas heeft. Overgewicht kan samenhangen met chronische aandoeningen, zoals diabetes type 2, hart- en vaatziekten, kanker en psychische klachten. Mensen met overgewicht ervaren gemiddeld genomen in Nederland een minder goede gezondheid dan mensen zonder risicofactoren.

Het is belangrijk om bij de aanpak van overgewicht op voeding in te zetten maar daarnaast is de inzet op bewegen en sporten ook van groot belang omdat regelmatige lichamelijke activiteit ook andere gezondheidsproblemen kan bestrijden zoals diabetes en depressie. Sporten en bewegen bevordert daarnaast de kwaliteit van leven en kan verschillende gezondheidsvoordelen opleveren.

Wat willen we bereiken?

We willen inwoners bewust maken van gezonde keuzes met betrekking tot voeding en bewegen. Daarnaast willen we ze stimuleren om de gezonde keus te maken, de focus ligt hierbij op kinderen en ouderen. Hiermee willen we bereiken dat het percentage inwoners met een ongezond gewicht afneemt. Verder willen we bereiken dat een hoger percentage inwoners voldoet aan de landelijke beweegnorm en dat dit tot gunstige gezondheidsresultaten zal leiden bij andere gezondheidsthema's.

Wat doet de gemeente hiervoor?

- Sinds 2011 neemt de gemeente Boekel deel aan de 'Impulsregeling brede scholen, sport en cultuur'. De uitvoering hiervan wordt verzorgd door SBB. Hiervoor zijn combinatiefunctionarissen in dienst genomen. Met de 'Impulsregeling brede scholen, sport en cultuur' wordt beoogd om de volgende doelen te bereiken:
 - a. Verhogen van de kwaliteit van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs
 - b. De ontwikkeling van naschoolse sportactiviteiten in samenwerking met sportverenigingen en eventueel andere (wijkgerichte) partners
 - c. Verder versterken van sportverenigingen met het oog op hun maatschappelijke functie en de inzet van sportverenigingen voor het onderwijs en naschoolse activiteiten
 - d. Terugdringen van gezondheidsproblemen. Het tegengaan van overgewicht en het voorkomen van bewegingsarmoede
 - e. Verhogen van plezier in en deelname aan sport door kinderen
 - f. Stimuleren dat kinderen lid worden van een sportvereniging
 - g. Stimuleren dat jongeren tussen de 12 en 18 jaar lid blijven van een sportvereniging
 - h. Verhogen van het aantal beweegmomenten per week van kinderen

Er wordt ook rekening gehouden met andere leeftijden. Zo is er 'Sporten voor 60 plussers' en peuter- en kleutergym. Verder proberen de combinatiefunctionarissen inventieve activiteiten aan te bieden gericht op een bepaalde doelgroep.

- De gemeente Boekel is aangesloten bij het Sport Expertise Centrum. Hierbij is 'Bijzonder Sportief' een sportloket dat zich richt op een breed aangepast sportaanbod. Het doel van 'Bijzonder Sportief' is dat mensen met een beperking naar een geschikte sport of sportactiviteit doorverwezen kunnen worden. Hiermee wordt beoogd dat mensen met een beperking zullen deelnemen aan sportactiviteiten. 'Bijzonder Sportief' doet dit door het geven van de juiste adviezen, afstemming en informatie te bieden aan zowel (toekomstige) sporters als aan (toekomstige) sportaanbieders.
- Om de drempel te verlagen om deel te nemen aan sportactiviteiten voor inwoners met een lage sociaal economische status werkt de gemeente samen met het Participatiefonds en Stichting Leergeld. Het Participatiefonds is bestemd voor inwoners van de gemeente Boekel van 18 jaar en ouder met een inkomen dat niet meer dan 20% boven het vastgestelde bijstandsinkomen uitkomt. Volwassen inwoners van de gemeente krijgen een bedrag om sportieve, culturele of sociale activiteiten te kunnen bekostigen. Minderjarige kinderen kunnen terecht bij Stichting Leergeld. Deze stichting biedt kansen aan kinderen in de leeftijd 4 tot 18 jaar om te kunnen deelnemen aan binnen- en buitenschoolse activiteiten, dit kunnen onder andere sportactiviteiten zijn.
- Stichting de Speeltrein is in 2011 opgericht en zorgt voor de instandhouding van de bestaande speeltuinen, ze renoveren en onderhouden de bestaande speeltuinen en leggen nieuwe speeltuinen aan. De stichting is voornamelijk gericht op kinderen en jongeren maar ook de ouderen komen aan bod. In 2016 heeft deze stichting een beweegtuin voor ouderen gerealiseerd. Deze stichting levert een bijdrage aan een omgeving die inwoners stimuleert om te bewegen.
- Fiets- en wandelbeleid: De gemeente is aangesloten op een fiets- en wandelrouten netwerk. De gemeente wil hiermee fietsen en wandelen stimuleren. Ook wil de gemeente fietsen stimuleren door ervoor te zorgen dat er veilig gefietst kan worden. Dit doet de gemeente door ervoor te zorgen dat de leefomgeving veilig is om te fietsen en door andere maatregelen in te zetten. Zo is er bijvoorbeeld een jaarlijks fietsverkeersexamen voor groepen 7 van de basisscholen in de gemeente Boekel en worden er E-bike trainingen voor ouderen georganiseerd.

- De gemeente Boekel heeft een groot aantal sportverenigingen. De gemeente levert een bijdrage aan deze verenigingen via het (jeugd)subsidiebeleid. De sportverenigingen leveren een belangrijke bijdrage aan de stimulering van sporten en bewegen.
- De gemeente is in contact met de organisatie van Sjors Sportief. Sjors sportief is een landelijk project. Het doel van Sjors sportief is stimuleren dat kinderen gaan sporten en cursussen volgen door een laagdrempelig aanbod te bieden. Clubs en verenigingen kunnen eenvoudig een sportactiviteit online aanmelden. Deze activiteiten komen in een kleurrijk boekje terecht dat op alle basisscholen wordt uitgedeeld. Kinderen kunnen zich vervolgens digitaal inschrijven voor een activiteit. De gemeente ziet dit als een mooi project om sport en bewegen te stimuleren en zal hier de komende jaren op in gaan zetten om dit project in de gemeente te starten.
- Keukenbazen is een kookwedstrijd voor kinderen van groep 7 en 8 afkomstig uit 17 gemeenten in Noordoost-Brabant. De gemeente Boekel doet ook mee aan deze wedstrijd. De opdracht van de wedstrijd is om een menu samen te stellen met lekkere en gezonde producten uit de buurt. Het doel van het project is om kinderen op een speelse manier te leren dat lekker en gezond eten verbouwd en geproduceerd wordt om de hoek (lokale foodsuppliers) en dat samen koken en eten gezellig is. Dit project wordt georganiseerd door AgriFood Capital.

7.2.4 Activiteiten gericht op meerdere speerpunten

- Speerpunten worden in samenhang opgepakt door het subsidiëren van sociaal-maatschappelijke organisaties. Een voorbeeld van een sociaal-maatschappelijke organisatie is KBO die verschillende activiteiten heeft die gericht zijn op verschillende gezondheidsthema's.
- Speerpunten kunnen ook in samenhang worden opgepakt door de Gezonde School-aanpak. In 2016 zijn alle scholen benaderd om mee te doen aan deze aanpak en om hier een aanzet naartoe te maken. Het is belangrijk dat scholen structuur brengen in hun preventieve activiteiten. De Gezonde School-aanpak helpt hierbij en is een praktische werkwijze. Scholen kiezen één of meerdere gezondheidsthema's en gaan hier structureel mee aan de slag. Omdat integraal werken belangrijk is richt de aanpak zich op vier pijlers: signaleren, gezondheidseducatie, omgeving en beleid. De thema's waar scholen uit kunnen kiezen zijn: bewegen en sport, fysieke veiligheid, relaties en seksualiteit, roken en alcohol, milieu en natuur, voeding en welbevinden en sociale veiligheid. In de gemeente Boekel wordt aangestuurd om in ieder geval de thema's bewegen en sport en voeding te kiezen voor de aanpak.
- Het CJG voert preventieve activiteiten uit op alle speerpunten. Verder geeft het CJG informatie, advies en praktische tips over opgroeien en opvoeden. Door ouders, kinderen en jongeren in een vroeg stadium te helpen kunnen gezondheidsproblemen op latere leeftijd voorkomen worden.
- Als laatste activiteit kunnen de fittest dagen voor ouderen speerpunten in samenhang aanpakken. De fittest is een persoonlijke gezondheidscheck. De dagen worden georganiseerd met behulp van lokale (zorg)partners. Op deze dag zullen er diverse testen worden uitgevoerd bij de aanwezigen. Er kan hierbij gedacht worden aan het meten van het BMI, van het bloedsuiker of het cholesterol. Verder kan de spierkracht, evenwicht, reactiesnelheid, uithoudingsvermogen en lenigheid gemeten worden. Welke testen ingezet worden is afhankelijk van welke partners aan deze dagen meewerken. Naast deze testen zal er een vragenlijst worden afgenomen over verschillende gezondheidsthema's zoals alcohol en mantelzorg. Na de testen en de vragenlijst vindt er een adviesgesprek plaats op basis van de resultaten en wordt er informatie gegeven over het sport- en beweegaanbod in de gemeente Boekel. Het doel van de fittest dagen is inzicht geven in de fysieke en deels mentale fitheid

van ouderen. Tijdens de fittest dagen zal er ook gelet worden op het signaleren van eenzaamheid en/of depressie naar aanleiding van de vragenlijsten en de adviesgesprekken. Daarnaast kan eenzaamheid en/of depressie indirect worden aangepakt door het stimuleren van sporten door wijze van informatie te verlenen over het sport- en beweegaanbod en door ontmoetingen van mensen op de dag zelf.

7.2.5 Overige activiteiten

Naast alle bovengenoemde activiteiten zullen er ook nog activiteiten worden uitgevoerd die nog niet zijn vastgelegd. We willen vraaggericht te werk gaan en er zo achter komen waar de behoeftes van de burgers liggen zodat we efficiënt en effectief te werk gaan. In Bijlage 3 zijn een aantal activiteiten te vinden met betrekking tot de speerpunten die eventueel de komende jaren ingezet kunnen worden. De vraag vanuit inwoners zal bepalen welke activiteiten uitgevoerd gaan worden, hierbij is ook nog de optie om voor andere activiteiten te kiezen.

Naast alle genoemde activiteiten zijn er ook een aantal activiteiten nog niet vastgelegd voor de komende jaren. We willen vraaggericht te werk gaan en er zo achter komen waar de behoeftes van de burgers liggen zodat we efficiënt en effectief te werk gaan.

7.2.5 Monitoring

Om de vier jaar verzamelt de GGD Hart voor Brabant gegevens over de speerpunten met de gezondheidsmonitor. De uitkomsten van de eerst volgende monitor die in 2016 wordt afgenomen, zullen in 2017 bekend worden. De monitorgegevens van 2016 zullen gebruikt worden als nulmeting. De gegevens van de monitor die in 2020 wordt afgenomen zullen worden gebruikt om na te gaan of er verbeteringen hebben opgetreden in de speerpunten ten opzichte van 2016.

7.3 Overige aandachtsvelden

Naast de speerpunten waar we ons vooral op zullen gaan richten zijn er ook thema's waar al aandacht voor is en aandacht voor nodig blijft.

7.3.1 Seksuele gezondheid

Al op jonge leeftijd wordt de basis voor gezond relationeel en seksueel gedrag gelegd. Kinderen zijn nieuwsgierig en hebben vragen over dit onderwerp. Via internet, tv, maar ook 'op straat' krijgen kinderen soms eenzijdige of onjuiste informatie over relaties en seksualiteit. Daarom is het belangrijk dat kinderen gesteund worden in een gezonde en veilige seksuele ontwikkeling.

Wat willen we bereiken?

We willen bereiken dat het percentage jongeren dat ongezond en onveilig seksueel gedrag vertoont afneemt.

Wat doet de gemeente hiervoor?

De week van Lentekriebels is een landelijke projectweek over relaties en seksualiteit voor het basisonderwijs. Leerkrachten voeren in hun eigen klas, elke dag een les of activiteit uit. Leerkrachten kunnen gebruikmaken van het lespakket Relaties & Seksualiteit van Rutgers WPF. De GGD Hart voor Brabant ondersteunt de basisscholen bij deze week en betreft ook de ouders erbij.

7.3.2 Gezonde leefomgeving

De fysieke leefomgeving heeft invloed op de gezondheid van inwoners, vooral met betrekking tot (intensieve) veehouderij en vliegbasis Volkel. Ook de bedrijvigheid op het bedrijventerrein, het verkeer (bijvoorbeeld in het centrum) en andere activiteiten hebben invloed op de kwaliteit van de

leefomgeving in Boekel. Zelfs activiteiten van ver buiten de gemeentegrenzen spelen een rol. Denk aan de algehele fijnstofbelasting in Nederland als gevolg van zeezouten en het Ruhrgebied. Deze omgeving kan zorgen voor stress, geluidshinder, geurhinder of ontevredenheid over de buurt. Als gemeente richten wij ons in dit kader vooral op de veehouderij. Daar kan de gemeente de meeste invloed op uitoefenen.

Geurhinder wordt grotendeels veroorzaakt door ammoniak die vrijkomt door de uitwerpselen (mest) van dieren en door bepaalde industriële activiteiten. Blootstelling aan de geur kan bij herhaling zorgen voor stress en andere gerelateerde gezondheidseffecten zoals hoofdpijn, duizeligheid, misselijkheid en vermoeidheid. Verder kan het zorgen voor depressie, verminderde kwaliteit van leven en moeheid. Het kan leiden tot verstoring van gedrag of activiteiten zoals slechte ventilatie, niet graag thuis zijn, niet graag naar buiten gaan en minder diep ademhalen. Verder kan veehouderij invloed hebben op infectieziektes zoals zoönose, Q-koorts, Influenza en het kan zorgen voor antibioticaresistente bacteriën.

(Intensieve) veehouderij produceert daarnaast ook fijnstof. Fijnstof is één van de meest schadelijke stoffen die luchtverontreiniging veroorzaken. De fijnstof in de lucht komt echter ook door andere factoren zoals verkeer en industrie. Fijnstof uit verkeer zou mogelijk andere gevolgen voor de gezondheid kunnen hebben dan fijnstof afkomstig van veehouderijbedrijven. Als het gaat om vroegtijdige sterfte en effecten op het hart- en vaatsysteem dan hangen die effecten vooral samen met de blootstelling aan de relatief kleine fijnstof deeltjes afkomstig van verkeer. Bij fijnstof afkomstig uit stallen wordt eerder aan directe effecten op de luchtwegen gedacht. Zo kan het zorgen voor een toename van luchtwegklachten en -ontstekingen. Risicogroepen voor het optreden van gezondheidseffecten van fijnstof zijn ouderen, personen met al bestaande luchtweg- of hartaandoeningen en kinderen.

VGO-rapport

Uit het recente onderzoek "Veehouderij en gezondheid omwonenden" (RIVM Rapport 2016-0058, verder "VGO-rapport", juli 2016) volgt dat er geen eenduidig antwoord is te geven over de (mogelijke) gevolgen voor omwonenden van veehouderijen. Enerzijds komen er minder astma en allergieën voor bij mensen en wonen er rondom veehouderijen minder mensen met COPD. Anderzijds zijn mensen die COPD hebben vaker en/of ernstiger ziek. Ook is er een mogelijk verband met een verlaagde longfunctie; met name daar waar de concentratie van ammoniak in de lucht hoog is. Er zijn meer longontstekingen in het onderzoeksgebied geconstateerd en daarnaast is er een verband gevonden tussen pluimveehouderijen en een verhoogde kans op longontsteking. Of dit verband zit in zoönose-verwekkers of in een hogere gevoeligheid voor longontsteking door stoffen zoals fijnstof, endotoxines en ammoniak is onduidelijk. Bepaalde zoönoseverwekkers komen niet vaker voor. Wel lijken mensen vaker drager te zijn van de MRSA-bacterie. Of dit komt door uitstoot vanuit veehouderijen is nog onduidelijk.

Wat wel duidelijk is uit het VGO-rapport is dat in de buurt van veehouderijen meer endotoxine, fijnstof en mogelijk andere componenten in de lucht kunnen voorkomen. Er is een relatie tussen endotoxine-concentraties en de afstand tot veehouderijen. Dit geldt niet voor fijnstof. Dat komt van veel meer bronnen af (industrie, verkeer, veehouderij) en wordt over grote afstanden verspreid.

Wat willen we bereiken?

We willen negatieve invloeden van de fysieke leefomgeving op de gezondheid van inwoners zoveel mogelijk beperken. We streven hierbij naar een substantiële afname van deze negatieve invloeden van de fysieke leefomgeving op de gezondheid van inwoners. Hiermee willen we bereiken dat het percentage inwoners dat overlast ervaart door de fysieke leefomgeving afneemt.

Beperkte mogelijkheden voor de gemeente

Maatregelen formuleren op het gebied van de fysieke leefomgeving in relatie tot gezondheid is lastig. Ten eerste is er nog niet wetenschappelijk bewezen dat de fysieke leefomgeving een invloed op gezondheid heeft. Er is dus meer duidelijkheid nodig over de invloed van de fysieke leefomgeving op de gezondheid van inwoners. Daarnaast wordt een groot deel van de fysieke leefomgeving beïnvloed door externe factoren waar de gemeente geen grip op heeft. Zo is bijvoorbeeld twee derde deel van de fijnstof in Nederland afkomstig uit het buitenland - zoals uit het Ruhrgebied - waardoor we als gemeente weinig grip hebben op de fijnstof in de lucht. Als laatste is het formuleren van maatregelen lastig omdat de gemeente een beperkte invloed heeft op landelijke en provinciale regels. Op dit moment is de landelijke wet- en regelgeving bepalend en met name gekoppeld aan de vergunningverlening. Er is weinig tot geen afwegingsruimte voor de lagere overheden. Daarnaast ontbreekt er nog steeds een duidelijk beoordelingskader voor volksgezondheid. De nieuwe omgevingswet moet hier verandering in brengen. Het voorgaande neemt echter niet weg dat de gemeente op dit gebied een aantal stappen neemt.

Wat doet de gemeente hiervoor?

- Zoals eerder vermeldt wordt in de gemeente Boekel het Omgevingsplan Buitengebied opgesteld dat vooruit loopt op de Omgevingswet. Op grond van het Milieueffectrapport (plan-MER) en daarin opgenomen onderdeel Gezondheidseffectscreening (GES) zullen maatregelen met betrekking tot gezondheid worden vastgelegd in het Omgevingsplan. Het plan-MER is een instrument waarmee vooraf inzicht verkregen wordt in mogelijke gevolgen voor het milieu. Gezondheid wordt hierin meegenomen in de vorm van een GES. Deze GES gaat in op de verschillende factoren die van invloed kunnen zijn op de gezondheid van de (toekomstige) bewoners.
- In het voorontwerp van het Omgevingsplan zijn regels ter bescherming van de gezondheid opgenomen. Voor veehouderijontwikkelingen geldt daarbij dat de (mogelijke) gevolgen voor de gezondheid in beeld gebracht moeten worden. En hoe hier mee omgegaan wordt bij de uitvoering. De handreiking van de GGD om dit te onderzoeken en te beoordelen wordt daarbij als leidraad genomen (Handreiking Veehouderij en Volksgezondheid, GGD, maart 2016). Deze handreiking is een stappenplan om te beoordelen of nadere advisering vanuit de GGD wenselijk is. Dit stappenplan is gemaakt om, zolang er nog geen duidelijkheid is over een toe te passen (wettelijk) beoordelingskader, een breed gedragen werkwijze te hebben die recht doet aan het belang van de volksgezondheid voor burgers in de provincie Brabant. De handreiking is specifiek gericht op de veehouderij.
- In een afzonderlijke regel in het Omgevingsplan is opgenomen dat het bevoegde gezag (college) een omgevingsvergunning kan weigeren als naar zijn oordeel sprake is van bijzondere omstandigheden, waardoor het verlenen van de vergunning zou leiden tot ernstige nadelige of mogelijk ernstige nadelige gevolgen voor de gezondheid en dat wanneer dit van toepassing is het bevoegd gezag advies vraagt aan de GGD Hart voor Brabant.
- Om geuroverlast van veehouderij landelijk te verminderen is sinds januari 2007 de Wet geurhinder en veehouderij van kracht (Wgv). De gemeente heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheden die de Wgv biedt om lagere waarden voor de geurbelasting vast te stellen dan de waarden die standaard zijn opgenomen in de Wgv. Op 13 december 2012 heeft de gemeenteraad hiertoe een Geurverordening en Geurgebiedsvisie vastgesteld. De geurnormen liggen in de gemeente Boekel lager dan de standaardnormen om overbelaste geursituaties op langere termijn te ontlasten en een acceptabel woon- en leefklimaat mogelijk te maken voor zoveel mogelijk inwoners van de gemeente Boekel. De gemeente Boekel heeft een goed overzicht waar geuroverlast is en hoe sterk deze is. Tussen 2012 en 2015 blijken al verbeteringen te hebben opgetreden met betrekking tot het aantal overbelaste geurgevoelige objecten. Dit geurbeleid is integraal overgenomen in het nieuwe

Omgevingsplan. Daarbij is er een aanvullende regeling opgenomen: indien een veehouderij in een door geur overbelast gebied wil uitbreiden, dan zal dat alleen worden toegestaan als die veehouderij een reductie van zijn eigen geuremissie realiseert. Hiermee moet de totale geurbelasting worden teruggedrongen (10%-regel). De gemeente Boekel zal aandacht blijven houden voor de geursituatie in de gemeente.

- In z'n algemeenheid hanteert de gemeente een beleid gericht op het bevorderen van de landschappelijke kwaliteit. Ontwikkelingen in de fysieke leefomgeving moeten veelal gepaard gaan met een landschappelijke verbetering of tegenprestatie. Dit werkt positief op de beleving van de omgeving en derhalve ook op de gezondheid. Hiervoor is onder meer het erfbeplantingsbeleid geformaliseerd en zijn de landschappelijke kwaliteiten en opgaven verwoord in Vitaal Buitengebied en straks ook in het Omgevingsplan.
- De landbouw, en vooral de veehouderij, kent al enkele jaren een sterke afwaartse beweging. In principe een autonome ontwikkeling die zich grotendeels buiten de invloedssfeer van de gemeente afspeelt. Echter, de gemeente Boekel wil die afwaartse beweging wel voldoende faciliteren. Door ruimte te bieden voor andere ontwikkelingen en agrariërs een kans te bieden om op verantwoorde wijze te stoppen. Over het algemeen zijn de vervolgfuncties minder belastend voor het milieu en daarmee ook beter voor de volksgezondheid in de fysieke leefomgeving. De gemeente stimuleert deze afwaartse beweging onder meer door een actieve en positieve houding aan te nemen bij nieuwe initiatieven (Vitaal Buitengebied Boekel) en het stimuleren van stoppende veehouderijen. Ook deze (meer) autonome ontwikkeling draagt bij aan een betere volksgezondheid op termijn.
- Om het woon- en leefmilieu in de kern Boekel te verbeteren vinden momenteel de voorbereidingen plaats om binnen enkele jaren te komen tot de realisatie van de randweg aan de westzijde van Boekel. De randweg zal een aanzienlijke bijdrage leveren in het beperken van de negatieve invloeden van de fysieke leefomgeving op de gezondheid van inwoners in de kern Boekel, met name voor de aspecten geluid en luchtkwaliteit.
- Andere maatregelen gericht op een gezonde leefomgeving zijn het fiets- en wandelbeleid en de aanpak van speeltuinen door Stichting de Speeltrein. Deze maatregelen zijn al eerder benoemd in de aanpak gericht op het speerpunt overgewicht (7.2.3).

Hoofdstuk 8 Financieel overzicht

In Tabel 4 wordt het financieel overzicht weergegeven van het uitvoeringsplan 2017-2020 gericht op de speerpunten. De bedragen die in het overzicht zijn weergegeven gelden voor een periode van vier jaar. De activiteiten waarbij een bedrag van € 0 staat zijn of kosteloos, of de bijdrages aan de organisaties die deze activiteiten uitvoeren zijn al vastgelegd en de activiteiten zorgen hierbij niet voor extra kosten.

Activiteiten	Frequentie	Totale kosten in 4 jaar
Think before you drink	Jaarlijks	€10.000
Ouder-kind avonden	Jaarlijks	€ 10.000
Algemene bijeenkomst leefstijlen	Jaarlijks	€ 10.000
Signaleringsnetwerk eenzaamheid	Tweemaandelijks	€ 0
Digitaal netwerk 'Sam Sam'	Onbeperkt	€ 0
Bijeenkomst voor mantelzorgers en vrijwilligers over eenzaamheid en depressie	eenmalig	€ 2.500
Ondersteuning Dorpsteam Boekel en het BJK bij depressie en eenzaamheid	Onbeperkt	€ 0
Depressiepreventieproject	Jaarlijks	€ 0
Mentaalvitaal.nl onder de aandacht brengen	Nog onbekend	€ 0
Impulsregeling brede scholen, sport en cultuur	Jaarlijks	€ 158.400
Bijzonder sportief	Nog onbekend	€ 0
Participatiefonds	Jaarlijks	€ 56.000
Stichting Leergeld	Jaarlijks	€ 64.000
Stichting de Speeltrein	Jaarlijks	€ 60.000
Fiets routenetwerk	Jaarlijks	€ 4.000
Wandel routenetwerk	Jaarlijks	€ 6.600
Subsidies sportverenigingen	Jaarlijks	€ 0
Sjors Sportief	Jaarlijks	€ 9.500
Keukenbazen	Nog onbekend	€ 0
Subsidie sociaal-maatschappelijke organisaties	Jaarlijks	€ 0
Gezonde School-aanpak	Onbeperkt	€ 0
Activiteiten CJG gericht op alle speerpunten	Onbeperkt	€ 0
Fittest	Tweejaarlijks	€ 10.000
Vrije ruimte vraaggerichte activiteiten	Jaarlijks	€ 24.000
Totaal		€ 425.000

Tabel 4 Financieel overzicht lokaal gezondheidsbeleid van 2017-2020

Hoofdstuk 9 Preventie- en handhavingsplan alcohol

In de Drank- en Horecawet is vastgelegd dat gemeenten een preventie- en handhavingsplan moeten opstellen. Het doel van de Drank- en Horecawet is het voorkomen van gezondheidsschade en verstoring van de openbare orde door alcoholgebruik. De wet regelt dat er geen alcohol mag worden verkocht en gedronken door jongeren onder de 18 jaar. Ook het doorschenken aan personen onder invloed is verboden. Elke vier jaar moeten gemeenten het preventie- en handhavingsplan alcohol gelijktijdig met de nota gezondheidsbeleid vaststellen. In het kader van integraliteit, en omdat we onze preventieve activiteiten op het gebied van alcohol reeds in de voorliggende Nota lokaal gezondheidsbeleid hebben beschreven, hebben we besloten om het preventie- en handhavingsplan alcohol onderdeel uit te laten maken van de Nota lokaal gezondheidsbeleid. De preventieve activiteiten op het gebied van alcohol zijn reeds uitvoerig beschreven in paragraaf 7.2.1. In dit hoofdstuk gaan we verder in op het handhavingsaspect van de Drank- en Horecawet.

De gemeente Boekel heeft met de handhaving op alcoholgebruik als doel om preventief op te treden ten aanzien van alcoholconsumptie door jongeren onder de 18 jaar en alcohol gerelateerde problemen rondom veiligheid en overlast. We willen schade en overlast als gevolg van alcoholverstrekking en –gebruik voorkomen en beperken om zo onze burgers een veilige leefomgeving te bieden.

9.1 Buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's)

Handhaving van de Drank- en Horecawet moet gebeuren door speciaal daarvoor opgeleide buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's). De gemeente Boekel voorziet hierin door gebruik te maken van boa's uit een boa-pool of door externe inhuur. Deze boa's worden ingezet om langs te gaan bij horeca-localiteiten of paracommerciële gelegenheden om te controleren of men in het bezit is van de benodigde geldige vergunningen en of deze inhoudelijk worden nageleefd.

Bij controles is het niet noodzakelijk dat beide boa's over de Drank- en Horecaopleiding beschikken. Eén van beiden is voldoende.

De boa's controleren op de alcoholverstrekking aan jongeren onder de 18 jaar. Er is aandacht voor zowel paracommerciële als commerciële horeca. Afhankelijk van de resultaten van deze controlerondes kunnen bij misstanden nog vervolgcontroles worden ingepland.

9.2 Handhavingsacties

Binnen de gemeente Boekel gaat het om de volgende onderdelen en aantallen (stand 2016):

Soort	Aantal	Controle	Algemeen doel controle	Specifiek doel controle
Horecabedrijven (commercieel)	15	Min. 1x	Vergunning en stimuleren goed gedrag	Alcoholverstrekking aan jongeren <18 jaar
Horecabedrijven (paracommercieel)	13	Min. 1x	Vergunning en stimuleren goed gedrag	Sluitingstijden en alcoholverstrekking aan jongeren <18 jaar
Slijterijen	1	Min. 1x	Vergunning en stimuleren goed gedrag	Alcoholverstrekking aan jongeren <18 jaar
Supermarkten	2	Min. 1x	Vergunning en stimuleren goed gedrag	Alcoholverstrekking aan jongeren <18 jaar

Niet-vergunning plichtige bedrijven	2	Min. 1x	Vergunning en stimuleren goed gedrag	Alcoholverstrekking
--	---	---------	--------------------------------------	---------------------

Tabel 5 Te controleren onderdelen en aantallen (stand 2016)

9.3 Sancties

De sancties zijn benoemd in de Sanctietabel Brabants Alcohol- en Horecasanctiebeleid. Deze tabel wordt overgenomen door de gemeente Boekel en is door het college vastgesteld op 25 februari 2014.

Jongeren

Jongeren onder de 18 jaar mogen geen alcoholhoudende drank bij zich hebben op voor het publiek toegankelijke plaatsen, zoals op straat, in parken, bij evenementen enz. Jongeren onder de 18 jaar zijn strafbaar als ze op deze plaatsen wel alcohol bij zich hebben. Dit kan resulteren in een taakstraf of een boete. Sinds 1 januari 2014 is de boete €45,- voor jongeren tussen de 12 en 16 jaar. Voor jongeren van 16 en 17 jaar is de boete €90,-.

Organisatie

Vanaf 1 januari 2014 ligt de leeftijdsgrens voor de verkoop van alle alcoholhoudende drank bij 18 jaar. Aan jongeren onder de 18 mag dus geen alcoholhoudende drank verkocht worden. Supermarkten of horecagelegenheden die wel alcohol verstrekken aan jongeren onder de 18 jaar kunnen ook een boete krijgen. Deze boete bedraagt €1.360,-. Verkopen supermarkten, slijterijen of horecagelegenheden vaker alcohol aan jongeren zonder de leeftijd vast te stellen? Dan kan de burgemeester een vergunning schorsen dan wel een supermarkt tijdelijk (maximaal 12 weken) verbieden alcohol te verkopen, als 3 keer binnen 1 jaar alcohol aan jongeren is verkocht, zonder de leeftijd vast te stellen (zie sanctiebeleid).

9.4 Resultaat handhaving

Als doel binnen het onderdeel handhaving is gesteld dat we schade en overlast als gevolg van alcoholverstrekking en – gebruik willen voorkomen en beperken om zo onze burgers een veilige leefomgeving te bieden. Dit doen we door het uitvoeren van handhavingsactiviteiten op de organisaties zoals beschreven in paragraaf 9.2.

We benoemen de volgende specifieke resultaten als gevolg van de ingezette handhavingsactiviteiten:

1. *De genoemde organisaties zijn in het bezit van een geldige vergunning en deze wordt inhoudelijk nageleefd.*
2. *Deze organisaties zijn zich ervan bewust dat zij een verantwoordelijkheid hebben op het gebied van alcoholpreventie.*
3. *De besturen en vrijwilligers van sportclubs zijn zich ervan bewust dat zij een verantwoordelijkheid hebben op het gebied van alcoholpreventie.*
4. *Er wordt geen alcohol geschonken aan jongeren onder de 18 jaar.*
5. *Para commerciële organisaties houden zich aan de sluitingstijden.*

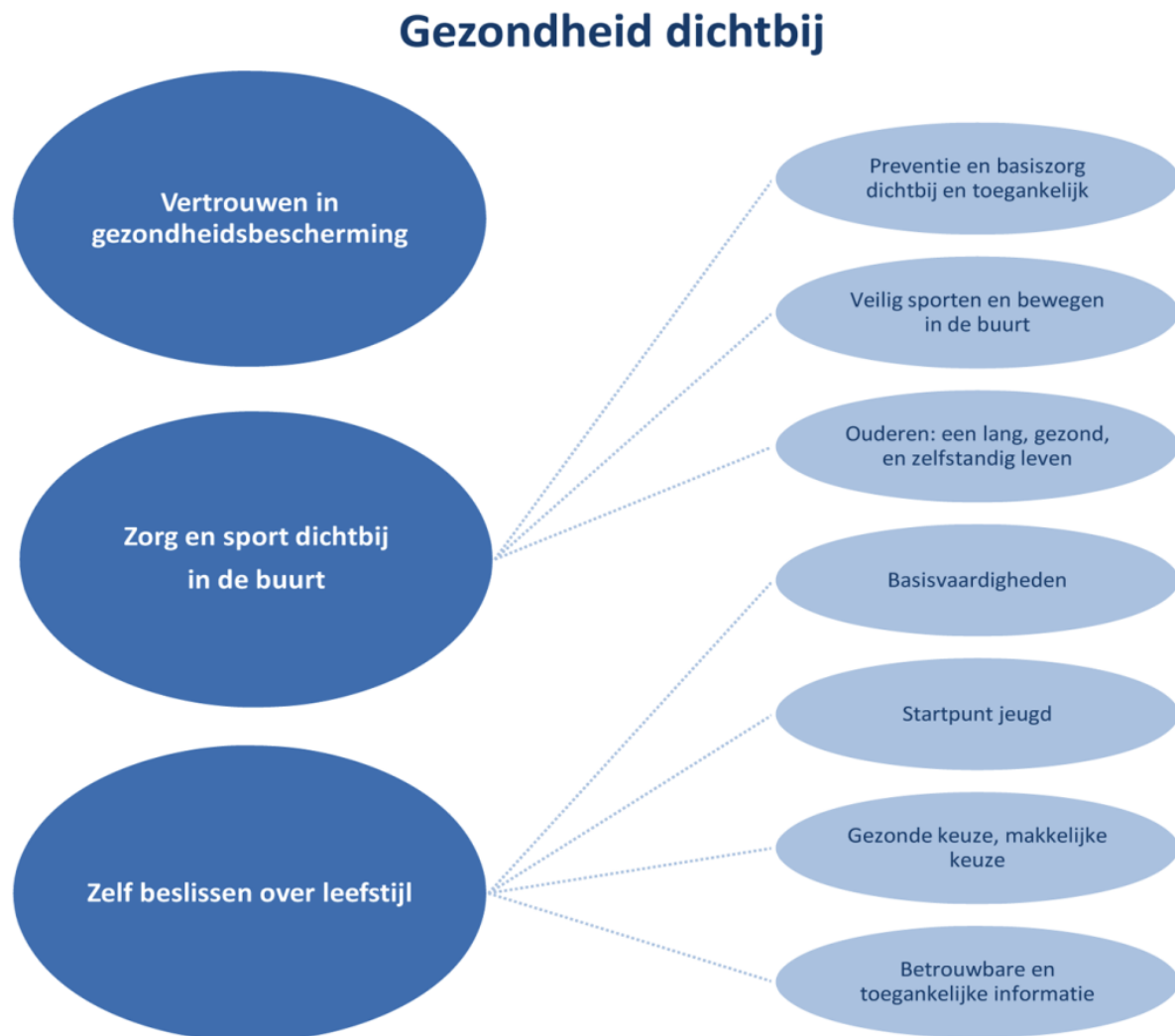
Bovengenoemde resultaten dragen bij aan de beperking van schade en overlast als gevolg van alcoholverstrekking en het gebruik hiervan. Met als overkoepelend doel: een veilig en leefbaar Boekel.

Hoofdstuk 10 Conclusie

De gemeente is verantwoordelijk voor verschillende taken op het gebied van de volksgezondheid. Veel van de taken op het gebied van gezondheidsbescherming en preventie worden uitgevoerd door de GGD Hart voor Brabant. Omdat we als gemeente niet alle gezondheidsthema's in één keer aan kunnen pakken, gaan we op een aantal speerpunten inzetten. We hebben bij het bepalen van de speerpunten gebruik gemaakt van de term positieve gezondheid. We hebben hierbij niet alleen gekeken naar de lichamelijke gezondheid van een persoon maar ook naar andere pijlers die de gezondheid van een persoon bepalen. Daarnaast hebben we bij het bepalen van de speerpunten inwoners en professionals op een interactieve wijze betrokken. De volgende speerpunten zijn gekozen voor 2017-2020: schadelijk alcohol en drugsgebruik, depressie en eenzaamheid en overgewicht.

We zetten bij de aanpak van de speerpunten vooral in op de kwetsbare groepen, jongeren en ouderen. Verder richten we ons op preventieve activiteiten waarmee we kiezen voor gezondheidsvoordelen op een lange termijn. Dit levert winst op voor zowel het individu als voor de samenleving. Bij de inzet van activiteiten gericht op de speerpunten willen we inwoners stimuleren om de goede keuzes te maken maar de inwoners zijn uiteindelijk zelf verantwoordelijk voor hun gedrag. Er zijn een aantal activiteiten die al jaarlijks ingezet worden en doorgezet zullen worden. Daarnaast zijn een aantal nieuwe activiteiten vastgelegd. Verder is een deel van de activiteiten die we zullen uitvoeren nog niet vastgelegd. Deze activiteiten willen we gaan inzetten naar behoefte van de burgers om zo effectief en efficiënt mogelijk te werk te gaan. De aanpak gebeurt dichtbij, in de directe leefomgeving van de burgers. Voor de uitvoering van de activiteiten zal de gemeente een regisserende rol spelen en de samenwerking zoeken met regionale partners.

Bijlage 1 Hoofdpijnen landelijk gezondheidsbeleid

Figuur 9 Hoofdpijnen landelijk gezondheidsbeleid uit 'Gezondheid Dichtbij'

Bijlage 2 Interpretatie cijfers gezondheidsprofiel Boekel door GGD

De schets geeft een globaal beeld van de gezondheidssituatie in de gemeente Boekel. De cijfers geven slechts een indicatie van de werkelijkheid.

Het gaat bij de monitorgegevens om een steekproef van de totale bevolking van de gemeente Boekel en de regio Hart voor Brabant. Alle cijfers afkomstig uit deze monitoren zijn met behulp van weegfactoren gecorrigeerd voor de werkelijke leeftijds- en geslachtsopbouw in Boekel en de regio Hart voor Brabant, om zo uitspraken te kunnen doen over de gezondheidstoestand van alle bewoners. Het zijn echter geen harde cijfers, het blijft een indicatie. De cijfers van de meeste monitors zijn van een aantal jaren terug (bijvoorbeeld de jeugdmonitor 2011). Om ze wat actueler te maken, zijn bij de cijfers van de jeugd ook vragenlijsten uit het voorgezet onderwijs (2VO vragenlijsten) meegenomen.

De cijfers van de doelgroep volwassenen en ouderen zijn te vergelijken met die van de Nederlandse bevolking. De cijfers uit de jeugdmonitor zijn echter niet te vergelijken, omdat de lokale monitorvragen niet overeenkomen met de landelijke. Wanneer cijfers significant afwijken van de regio is de kans dat het verschil tussen de gemeente en de regio op toeval berust kleiner dan 5%. Wanneer de cijfers niet significant afwijken is het dus mogelijk dat het verschil op toeval berust.

Wanneer in dit advies wordt gesproken over 'hoger of 'lager dan...', dan gaat het om significante verschillen, tenzij anders vermeld. Wanneer er gesproken wordt over de regio, dan wordt de regio Hart voor Brabant bedoeld.

Bijlage 3 Mogelijke activiteiten/interventies

Mogelijke activiteiten/interventies per speerpunt	Mogelijke Samenwerkingspartners
Speerpunt 1: Schadelijk alcohol- en drugsgebruik	
55+ informatieavond over alcohol: Bewust maken van problematisch alcoholgebruik van ouderen	GGD, Novadic-Kentron, Dorpsteam
Thema-avond Sport, Alcohol en Drugs: Trainers, coaches, barpersoneel en bestuursleden van sportverenigingen bewust maken van hun rol met betrekking tot alcohol en drugsgebruik.	GGD, Novadic-Kentron
Speerpunt 2: Depressie en eenzaamheid	
Bijeenkomst depressie en eenzaamheid voor burgers: voorlichting geven en taboe weghalen over depressie en eenzaamheid	GGD, Dorpsteam
Speerpunt 3: Overgewicht: voeding en bewegen	
Superchef beweegt! : Stimuleren bewegen en gezond eten.	GGD, CJG, de Basement
Supermarkt (speur)tochten/rondleidingen: Kennis vergroten over voeding, bewustwording over wat er ingekocht wordt.	GGD, Diëtiste
Kookcursus: Gezond koken met streekproducten voor weinig geld	GGD, Diëtiste
Op evenementen met een informatie stand informeren over gezond eten en bewegen	GGD
Sportmaatjes week: Sportmaatjes mee laten nemen tijdens sport trainingen	Sportverenigingen
Gezonde kantinebeleid avond: Sportclubs stimuleren om een gezond kantinebeleid te hanteren	GGD
Speerpunten in samenhang	
Puber informatiemarkt: Ouders en kinderen voorbereiden op de pubertijd, informeren over verschillende leefstijlthema's (aanpak alcohol, overgewicht en andere gezondheidsthema's).	CJG, Novadic-Kentron, HALT, jeugdagenten, Diëtiste, Leerplicht ambtenaar, fysiotherapie, De Basement, BJG
Samen koken in Boekel 55+: Avond of meerdere avonden, stimuleren van gezonder eetgedrag binnen het persoonlijk budget, aandacht voor onderwerpen met betrekking tot gezondheid (aanpak overgewicht en eenzaamheid).	Vrijwilligers via Ons Welzijn, GGD, KBO
Gezond ouder worden: Ouderen informeren over verschillende gezondheidsthema's (aanpak alcohol, overgewicht, depressie en eenzaamheid).	GGD, KBO

Tabel 5 Mogelijke activiteiten/interventies die ingezet kunnen worden van 2017-2020

Bijlage 4 Beknopt uitvoeringsprogramma

Speerpunt 1: Schadelijk alcohol- en drugsgebruik	
Doel(en)	Het verminderen van het percentage jongeren tussen de 16 en 18 jaar dat alcohol drinkt en het verminderen van het aantal binge drinkers onder jongeren.
Doelgroep	Jongeren
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ouder-kind avonden met de burgemeester ➤ Think before you drink ➤ Jaarlijkse bijeenkomst leefstijlen
Samenwerkingspartners	GGD Onderwijs Ouders Novadic-Kentron Bureau HALT CJG Politie
Monitoring	De GGD Hart voor Brabant verzamelt via de gezondheidsmonitor gegevens over alcohol- en drugsgebruik in de gemeente Boekel.
Speerpunt 2: Depressie en eenzaamheid	
Doel(en)	Het percentage inwoners dat eenzaam of depressief is verminderen.
Doelgroep	Alle inwoners
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Signaleringsoverleg eenzaamheid ➤ Digitaal netwerk Samsam ➤ Activiteiten voor ouderen in kaart brengen ➤ Informatie avond voor vrijwilligers signalering eenzaamheid en depressie ➤ Dorpsteam, BJG en CJG ➤ 2VO depressiepreventieproject ➤ Mentaalvitaal.nl onder de aandacht brengen
Samenwerkingspartners	Brabantzorg Pantein Huisartsen Dorpsteam Ons Welzijn CJG BJG GGD Mentaalvitaal.nl
Monitoring	De GGD Hart voor Brabant verzamelt via de gezondheidsmonitor gegevens over eenzaamheid in de gemeente Boekel.
Speerpunt 3: Overgewicht: voeding en bewegen	
Doel(en)	Het verminderen van het percentage inwoners met een ongezond gewicht en meer inwoners die voldoen aan de landelijke beweegnorm.
Doelgroep	Alle inwoners
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Impulsregeling brede scholen, sport en cultuur ➤ Bijzonder Sportief ➤ Leergeld en participatiefonds ➤ Speeltuinen

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Veilig fietsen ➤ Subsidie sportverenigingen ➤ Sjors sportief ➤ Keukenbazen
Samenwerkingspartners	<p>SBB Sportverenigingen Onderwijs GGD Sport Expertise Centrum Stichting leergeld en participatiefonds Stichting de speeltrein Veilig verkeer Nederland Sjors sportief AgriFoodCapital</p>
Monitoring	De GGD Hart voor Brabant verzamelt via de gezondheidsmonitor gegevens over sport en bewegen in de gemeente Boekel.
Speerpunten in samenhang	
Doel(en)	Zie speerpunt 1, 2 en 3
Doelgroep	Alle inwoners
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ➤ De Gezonde School-aanpak ➤ Subsidies aan sociaal-maatschappelijke organisaties ➤ Fittest dagen
Samenwerkingspartners	<p>GGD Onderwijs Sociaal-maatschappelijke organisaties (Zorg)organisaties</p>
Monitoring	De GGD Hart voor Brabant verzamelt via de gezondheidsmonitor gegevens over gezondheidsthema's in de gemeente Boekel.
Overige thema's	
Doel(en)	<p>We willen bereiken dat het percentage jongeren dat ongezond en onveilig seksueel gedrag vertoont afneemt → Seksuele gezondheid We willen bereiken dat het percentage inwoners dat overlast ervaart door de fysieke leefomgeving afneemt → Gezonde leefomgeving</p>
Doelgroep	Alle inwoners
Activiteiten	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Week van lentekriebels → Seksuele gezondheid ➤ Het Omgevingsplan → Gezonde leefomgeving ➤ De Geurgebiedsvisie → Gezonde leefomgeving
Samenwerkingspartners	<p>GGD Onderwijs</p>
Monitoring	De GGD Hart voor Brabant verzamelt via 2VO vragenlijsten gegevens over seksualiteit en via de gezondheidsmonitor gegevens over gezonde leefomgeving in de gemeente Boekel

Tabel 6 Beknopt uitvoeringsprogramma 2017-2020

Bijlage 5 Bronnen

- GGD Hart voor Brabant. Tabellenboek van de gemeente Boekel , 2012
- GGD Nederland. Informatieblad intensieve veehouderij en gezondheid , 2011
- Ministerie van VWS. Landelijke nota gezondheidsbeleid 'Gezondheid Dichtbij', 2011
- RIVM. Veehouderij en gezondheid omwonenden, 2016
- Website cjpggeeftantwoord.nl
- Website ggdhvb.nl
- Website ggd-hvb.gezondheidsatlas.nl/
- Website loketgezondleven.nl
- Website regionaalkompas.nl
- Website rijksoverheid.nl
- Website statline.cbs.nl
- Website volksgezondheidszorg.info